

ชาวคนไทยเป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือไม่?

บทสำรวจสถานะความรู้ว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานข้าว ต่อการเปลี่ยนแปลงราคา*

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. ความเบื้องต้น

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการถกเถียงกันในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ว่า เศรษฐกรในประเทศด้อยพัฒนาโดยทั่วไป และในประเทศไทยโดยเฉพาะ เป็นเศรษฐมนุสย์หรือสัตว์เศรษฐกิจ (Economic Man) หรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เศรษฐกรไทยมีพฤติกรรมอย่างสมเหตุสมผล มีการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ และมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจหรือไม่ บทความเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสำรวจสถานะความรู้ (State of Knowledge) เกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื้อหาของบทความจำแนกออกเป็น 4 ตอน ตอนที่หนึ่งกล่าวถึงแนวความคิดว่าด้วยเศรษฐมนุสย์ และความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ (Economic Rationality) ตอนที่สองประมวลความเห็นของนักเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นที่ว่า เศรษฐกรในประเทศด้อยพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือไม่ ตอนที่สามสำรวจสถานะความรู้ว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของราคา และตอนที่สี่เป็นบทสรุป

2. แนวความคิดว่าด้วยเศรษฐมนุสย์ (Economic Man)

และความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ (Economic Rationality)

จากการสำรวจวิทยากรในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เราอาจจำแนกทฤษฎีว่าด้วยพฤติกรรมของมนุสย์ออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

---

* อัมมาร สยามวาลาได้อ่านเนื้อหาส่วนใหญ่ของบทความนี้ตั้งแต่ยังเป็นต้นร่างฉบับแรก และนิพนธ์พัทวงศ์กรได้อ่านต้นฉบับบทความเต็มทั้งเรื่อง ทั้งสองท่านได้ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ จึงขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบย่อมเป็นของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว บทความนี้เป็นผลพลอยได้จากโครงการวิจัย เรื่อง การสำรวจสถานะความรู้ว่าด้วยภาษีอากรในประเทศไทย ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนจากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตีพิมพ์ใน วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (มีนาคม 2526) หน้า 148-188

แนวทางที่หนึ่ง มีข้อสมมติว่า พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อม กรรมพันธุ์ และปัจจัยทางสังคมต่างๆ ทฤษฎีว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ในกลุ่มที่หนึ่งนี้ไม่เชื่อว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรี (Free Will) การที่มนุษย์เลือกกระทำการหรือไม่กระทำการใดๆมิได้เกิดจากเจตจำนงเสรีของมนุษย์ หากแต่เกิดจากแรงผลักดันทางด้านสภาวะแวดล้อมต่างๆ แนวความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science) ดังเช่นงานของ Skinner (1872 ; 1974) นักสังคมศาสตร์ที่ยึดถือปรัชญาวัตถุนิยมวิทยา (Dialectical Materialism) อันมีคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เป็นผู้นำคนสำคัญ ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ เพราะปรัชญาวัตถุนิยมวิทยามีข้อสมมติว่า สภาพแวดล้อมทางวัตถุในสังคมในขณะหนึ่งขณะใด เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในขณะนั้น¹ และเมื่อพิจารณาจำเพาะสำนักความคิดทางเศรษฐศาสตร์ เราจะพบว่า มีสำนักเศรษฐศาสตร์อยู่อย่างน้อย 3 สำนัก ซึ่งอาจจำแนกอยู่ในกลุ่มที่หนึ่งนี้ได้ คือ

- (1) สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งยึดถือปรัชญาวัตถุนิยมวิทยา
- (2) สำนักเศรษฐศาสตร์สถาบัน (Institutional School) ซึ่งมีข้อสมมติว่า ปัจจัยสถาบันต่าง ๆ (Institutional Factors) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์
- (3) สำนักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral School) อันมีเฮอริเบิร์ต ไชมอน (Herbert A. Simon) เป็นผู้นำในปัจจุบัน²

แนวทางที่สอง มีข้อสมมติว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรี (Free Will) โดยสามารถเลือกกระทำการต่างๆตามความต้องการของตนเอง พฤติกรรมต่างๆของมนุษย์เกิดจากการตัดสินใจของมนุษย์เอง การตัดสินใจดังกล่าวนี้เป็นไปอย่างมีสติและอย่างมีสำนึก มิได้ถูกควบคุม หรือกำหนดโดยปัจจัยภายนอกดังเช่นสิ่งแวดล้อม แนวความคิดและทฤษฎีของสำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกและนีโอคลาสสิกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ แม้ว่านักเศรษฐศาสตร์ในสำนักดังกล่าวนี้จะยอมรับว่า สภาพแวดล้อม

¹ประเด็นซึ่งควรขำในเบื้องต้นนี้ก็คือ นักพฤติกรรมศาสตร์เพียงบางคนเท่านั้นที่ยึดถือปรัชญาวัตถุนิยมวิทยา การที่นักพฤติกรรมศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ที่ยึดถือปรัชญาวัตถุนิยมวิทยา มีทัศนะที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ มิได้เกิดจากการยึดถือปรัชญาพื้นฐานหรือระเบียบวิธีการศึกษาร่วมกัน

²Simon (1976) จำแนกความสมเหตุสมผล (Rationality) ออกเป็น 2 ประเภท คือ ความสมเหตุสมผลในสาระ (Substantive Rationality) กับความสมเหตุสมผลในกระบวนการ (Procedural Rationality) ในขณะที่ความสมเหตุสมผลในสาระเป็นแนวความคิดพื้นฐานของความสมเหตุสมผลทางเศรษฐศาสตร์ ความสมเหตุสมผลในกระบวนการเป็นแนวความคิดพื้นฐานที่ยึดถือโดยนักพฤติกรรมศาสตร์และนักจิตวิทยา หากพิจารณาในแง่ของความสมเหตุสมผลในสาระ พฤติกรรมที่สมเหตุสมผล หมายถึง พฤติกรรมที่มุ่งบรรลุเป้าหมายชุดหนึ่งชุดใดภายใต้เงื่อนไขและขีดจำกัดที่มีอยู่ ดังนั้น พฤติกรรมที่สมเหตุสมผลจึงถูกกำหนด โดยลักษณะ สภาพแวดล้อมที่เกิดพฤติกรรมนั้นขึ้น (Simon 1976 : 130-131) อรรถาธิบายดังกล่าวนี้ย่อมเป็นประจักษ์พยานได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์ในสำนักพฤติกรรมศาสตร์เชื่อว่า มนุษย์มิได้มีเจตจำนงเสรี และสภาวะแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ และการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวนี้เกิดจากเจตจำนงเสรีและการตัดสินใจเลือกของตัวเอง หาได้เกิดจากการบังคับของสภาพแวดล้อมแต่ประการใดไม่

ในทางปฏิบัติ การพิสูจน์ว่า ทฤษฎีว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์แนวทางหนึ่งแนวทางใดในสองแนวทางที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นแนวทางที่ถูกต่อนั้น เป็นเรื่องที่ยากลำบากอย่างยิ่ง บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสำรวจและประมวลข้อโต้แย้งระหว่างแนวทางทั้งสองนี้ แต่จะให้ความสนใจเฉพาะแต่แนวความคิดและทฤษฎีของสำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกและนีโอคลาสสิกเท่านั้น

ข้อสมมติพื้นฐานที่สุดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมอันมีพื้นฐานมาจากสำนักคลาสสิกและนีโอคลาสสิกนั้นก็คือ มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือเศรษฐมนุสย์ (Economic Man) แนวความคิดว่าด้วยสัตว์เศรษฐกิจ หรือ เศรษฐมนุสย์ ปรากฏครั้งแรกในงานเขียนของจอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรียงความเรื่อง *On the Definition of Political Economy* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ.1836 ตามทัศนะของมิลล์ เศรษฐมนุสย์หรือสัตว์เศรษฐกิจ ได้แก่ ผู้ที่มีเป้าหมายในรูปตัวเงิน (Pecuniary Objective) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสวงหาความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (Wealth Maximization) ทั้งนี้โดยอาจถูกจำกัดด้วยเป้าหมายอื่นๆ ที่มีใช้เงิน (Mill 1967 : 312-18) แม้ว่าจะมีการโต้เถียงกันในเวลาต่อมาเกี่ยวกับแนวความคิดว่าด้วยเศรษฐมนุสย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อที่ว่า เศรษฐมนุสย์ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิก และนีโอคลาสสิก เป็นมนุษย์ที่มีตัวตนในโลกแห่งความเป็นจริง หรือเป็นเพียง ‘มนุษย์จำลอง’ ที่สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการวิเคราะห์พฤติกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ข้อที่นักเศรษฐศาสตร์เห็นร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ในเวลาต่อมาก็คือ การแปรเปลี่ยนเป้าหมายแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ จากการแสวงหาทรัพย์สินสูงสุดมาเป็นการแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด (Utility Maximization) ช่วยเกื้อกูลให้การวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์รัดกุมมากขึ้น และมีข้อบกพร่องน้อยลง

หากมนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจซึ่งมีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ (Economic Rationality) ตามข้อสมมติของสำนักนีโอคลาสสิก ปัญหาพื้นฐานก็มีอยู่ว่า อะไรเล่าคือพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล? ความสมเหตุสมผล (Rationality) แห่งพฤติกรรมของมนุษย์ ประกอบด้วยหลักการสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ (Godelier 1972 : 11-127)

ประการแรก พฤติกรรมของมนุษย์จะต้องเกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมาย ดังที่ ลุดวิก วอน ไมซีส (Ludwig von Mises) กล่าวว่า

“... มนุษย์กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เพราะเหตุว่า ไม่พึงพอใจ สภาวะการณ์ที่ดำรงอยู่ หากปราศจากการกระทำของตน มนุษย์กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดก็เพราะเหตุว่า ไร้พลังอำนาจที่จะคลบ้นคาลให้เกิดสภาวะการณ์อันน่าพึงพอใจอย่างถึงที่สุด จึงต้องเลือกกระทำการด้วยวิธีการอันเหมาะสม เพื่อลดความไม่พึงพอใจนั้นลง...”³ (Von Mises 1952 : 2-3)

ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมปัจจุบัน เป้าหมายของมนุษย์ก็คือ การแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด (Utility Maximization) การเลือกกระทำการหรือไม่กระทำการของมนุษย์ จะต้องเป็นไปเพื่อเป้าหมายดังกล่าวนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ

(1) มนุษย์มีความพึงพอใจ (Preferences) ต่อทางเลือกต่างๆ (Choices) มนุษย์ที่มีเหตุผลจะต้องรู้ว่า ตนต้องการอะไร และไม่ต้องทำอะไร

(2) มนุษย์สามารถเลือกทางเลือกต่างๆตามลำดับความพึงพอใจ และการเลือกจำเป็นต้องเป็นไปโดยสอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ หากมนุษย์ชอบ A มากกว่า B และชอบ B มากกว่า C มนุษย์ที่มีความสมเหตุสมผลจึงต้องชอบ A มากกว่า C

(3) การเลือกกระทำการหรือไม่กระทำการใดๆจำเป็นต้องเป็นไปเพื่อแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด

ประการที่สอง ในการแสวงหาอรรถประโยชน์ มนุษย์ที่มีความสมเหตุสมผลจึงต้องเลือกมรรควิธี (Means) อันเหมาะสม ซึ่งก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด

หลักเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสมเหตุสมผลของมนุษย์เป็นเรื่องที่มีการศึกษากันอย่างลึกซึ้ง ดังเช่น Arrow (1951) ทั้งนี้เพราะเหตุว่า เรื่องนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของแนวความคิดและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกและนีโอคลาสสิก หากข้อสมมติที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจซึ่งมีความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจไม่เป็นจริงแล้วไซ้ร้ คำทำนายและอรรถาธิบายของทฤษฎีเหล่านี้ก็มีอันต้องยกเลิกไป แม้ว่าข้อสมมติดังกล่าวนี้จะเป็นที่ยอมรับในหมู่นักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาแนวความคิดและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนเป็นพื้นฐานสำคัญของการเสนอแนวนโยบายเศรษฐกิจต่างๆ แต่ข้อสมมติดังกล่าวนี้ก็เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่สำคัญปรากฏในงานของนักสังคมศาสตร์ ซึ่งยึดถือปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษ ดังเช่น Godelier (1972) ในงานของผู้ที่ต่อต้านระเบียบวิธีการศึกษา

³Man acts because he is dissatisfied with the state of affairs as it prevails in the absence of his intervention. Man acts because he lacks the power to render conditions fully satisfactory and must resort to appropriate means in order to render them less unsatisfactory.

แบบ Logical Positivism ดังเช่น *Hollis and Nell (1974)*⁴ และในงานของนักพฤติกรรมศาสตร์และนักจิตวิทยา ดังเช่น *Katona (1953 ; 1976 : 217-226)*

อย่างไรก็ตาม *McKenzie and Tullock (1978 : 26-28)* พยายามชี้ให้เห็นว่า การวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดว่าด้วยสัตว์เศรษฐกิจและความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจในบางกรณีเกิดจากความเข้าใจผิด โดยมีข้อพึงพิจารณาอย่างน้อย 5 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก มนุษย์มีพฤติกรรมหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งมีได้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง อาทิเช่น การขับรถฝ่าไฟแดงซึ่งจบลงด้วยชีวิต การทุจริตในการสอบ ซึ่งจบลงด้วยการถูกไล่ออกจากมหาวิทยาลัย เป็นต้น คนเป็นจำนวนมากมักจะกล่าวอ้างว่า การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเองเหล่านี้ นับเป็นประจักษ์พยานข้อเท็จจริงว่า มนุษย์มิได้มีพฤติกรรมอย่างสมเหตุสมผล ข้อวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวนี้เกิดจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับแนวความคิดว่าด้วยความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ ตามข้อสมมติพื้นฐานของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม พฤติกรรมของมนุษย์ย่อมเกิดจากการตัดสินใจของมนุษย์เอง และการตัดสินใจของมนุษย์ย่อมขึ้นอยู่กับการประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (Expected outcome) มิใช่ขึ้นอยู่กับผลที่เกิดขึ้นจริง (Actual outcome) โดยที่ผลที่เกิดขึ้นจริงอาจตรงตามการคาดคะเนหรือไม่ก็ได้ มนุษย์จะเลือกกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด หากการประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น พบว่า ผลดีอันเกิดจากการกระทำดังกล่าวมีมากกว่าผลเสีย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีมากกว่าต้นทุนที่คาดว่าจะต้องสูญเสียจากการกระทำดังกล่าว แต่ถ้าหากผลที่เกิดขึ้นจริงมิได้เป็นไปตามที่คาดก็เป็นเพราะเหตุว่า การประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนั้นเป็นไปโดยผิดพลาด ทั้งนี้อาจเกิดจากสารสนเทศที่ไม่สมบูรณ์ (Imperfect Information) การที่มนุษย์เลือกกระทำการหรือไม่กระทำการ โดยประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างผิดพลาดนั้น หาได้มีนัยว่ามนุษย์มิได้มีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล คนที่ชอบขับรถฝ่าไฟแดงนั้นก็เพราะมีความสุขจากการเสี่ยงและการใช้ชีวิตอย่างตื่นเต้น นักศึกษาที่ทุจริตในการสอบก็เป็นเพราะได้ประเมินแล้วว่า เป็นมรรควิธีเดียวที่ช่วยให้สอบได้ และการสอบได้มีความหมายอย่างยิ่งยวดต่อชีวิตในอนาคต แต่การที่คนทั้งสองประเมินความเป็นไปได้ที่จะประสบอุบัติเหตุและที่จะถูกจับได้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็นนั้น มิได้หมายความว่าพฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นพฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผล ความผิดพลาดในการประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน ย่อมเป็นบทเรียนสำหรับการประพฤติปฏิบัติในอนาคต

ประการที่สอง คนเป็นจำนวนมากมักจะเข้าใจผิดว่า เนื่องจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมมีข้อสมมติว่า มนุษย์ที่มีเหตุมีผลจักต้องแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด ดังนั้นจึงมักมีข้อโจมตีประการหนึ่งว่า สัตว์เศรษฐกิจเป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัว โดยไม่เห็นแก่ส่วนรวม แท้ที่จริงนั้น การ

⁴บทวิจารณ์ *Hollis and Nell (1976)* ดู อาทิเช่น *Katouzian (1980 : 44)* และ *Blaug (1980 : 123-126)*

เห็นแก่ตัวมิได้มีความหมายว่าจะต้องไม่เห็นแก่ส่วนรวมเสมอไป สำหรับมนุษย์บางคน การเห็นแก่ส่วนรวมก็ดี และความต้องการให้บริการหรือช่วยเหลือผู้อื่นก็ดี อาจอยู่ในฟังก์ชันอรรถประโยชน์ (Utility Function) ของเขา ซึ่งมีนัยสำคัญว่า พฤติกรรมดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่จะมีประโยชน์ต่อสังคมเท่านั้น หากทว่ายังมีส่วนเพิ่มพูนอรรถประโยชน์ส่วนบุคคลควบคู่กันไปอีกด้วย

ประการที่สาม พฤติกรรมของมนุษย์อาจขึ้นอยู่กับสภาพทางร่างกายและจิตใจในบางกรณี มนุษย์อาจมีปัญหาสุขภาพจิตหรือมีอุปนิสัยที่เคียดชังบางอย่าง จึงประพฤติปฏิบัติในสิ่งซึ่งมิได้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ทำไมคนเป็นอันมากจึงยังสูบบุหรี่ทั้งๆที่รู้ว่าบุหรี่เป็นโทษต่อร่างกาย และทำไมคนจำนวนไม่น้อยยังคงดื่มสุราทั้งๆที่สุราไม่เพียงแต่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยเท่านั้น หากทว่า การเมาสุรายังอาจเป็นชนวนแห่งผลเสียอื่นๆอีกด้วย ดังนั้น มนุษย์จึงอาจมีพฤติกรรมอันไม่สมเหตุสมผลได้ (Irrational Behavior) พฤติกรรมอันไม่สมเหตุสมผลดังกล่าวนี้ หมายถึง พฤติกรรมซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการหาอรรถประโยชน์สูงสุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พฤติกรรมที่ไม่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ แต่มนุษย์ก็ยังเลือกประพฤติปฏิบัติทั้งๆที่รู้อยู่เต็มอกว่า พฤติกรรมดังกล่าวมิได้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ในปัจจุบันนี้ นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมาก แม้ในสำนักนีโอคลาสสิกเองก็ยอมรับว่า มนุษย์อาจมีพฤติกรรมอันไม่สมเหตุสมผลได้ การที่มนุษย์อาจมีพฤติกรรมอันไม่สมเหตุสมผลได้นี้เอง ทำให้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมมีขีดจำกัดในการวิเคราะห์ และการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์และปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ³

ประการที่สี่ ข้อวิพากษ์วิจารณ์อีกแนวหนึ่งมีอยู่ว่า การที่มนุษย์จะมีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผลได้นั้น มนุษย์จักต้องมีสารสนเทศอันสมบูรณ์ (Perfect Information) แต่เนื่องจากมนุษย์มิได้มีสารสนเทศอันสมบูรณ์ ดังนั้น มนุษย์จึงไม่มีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล อย่างไรก็ตาม แนวความคิดว่าด้วยความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ มิได้มีข้อสมมติว่า การมีสารสนเทศอันสมบูรณ์เป็นเงื่อนไขอันจำเป็นของความสมเหตุสมผลแห่งพฤติกรรมมนุษย์ สารสนเทศเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการตัดสินใจเพื่อกระทำการหรือละเว้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด หากสารสนเทศยังมีความสมบูรณ์ถูกต้องมากเพียงใด การตัดสินใจก็จะมีข้อผิดพลาดน้อยเพียงนั้น การที่มนุษย์ไม่มีสารสนเทศที่สมบูรณ์ ย่อมทำให้การตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย แต่ความข้อนี้ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์ว่า มนุษย์ไม่มีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล พ่อค้าคนกลางที่กักตุนสินค้าเพื่อหวังกำไรสูงสุด หากต้องประสบการขาดทุนเนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของสารสนเทศ ก็มิได้หมายความว่า พ่อค้าคนกลางดังกล่าวนี้มิได้มีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ

³ ความพยายามที่จะใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิกในการอธิบายพฤติกรรมอันไม่สมเหตุสมผล ดูอาทิเช่น Becker (1962)

ประการที่ห้า นักเศรษฐศาสตร์จำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะในสำนักพฤติกรรมศาสตร์ มีความเห็นว่า มนุษย์อาจมิได้ต้องการแสวงหารอรรถประโยชน์สูงสุด ในโลกแห่งความเป็นจริง มนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกองค์กรทางเศรษฐกิจจำต้องประนีประนอมกับสมาชิกอื่นๆ ในองค์กรเดียวกัน ผลแห่งการประนีประนอมทำให้เป้าหมายสูงสุด (Maximand) ดังเช่นการหารอรรถประโยชน์สูงสุด และการหากำไรสูงสุดก็ดี และเป้าหมายต่ำสุด (Minimand) ดังเช่นการประกอบการผลิตเพื่อเสียดันทุนต่ำสุดก็ดี มิอาจเป็นจริงได้ มนุษย์ในฐานะผู้บริโภคจึงต้องการอรรถประโยชน์ในระดับที่น่าพึงพอใจเพียงระดับหนึ่ง ซึ่งมีใช้การแสวงหารอรรถประโยชน์สูงสุด หน่วยผลิตสมัยใหม่จึงเลือกเป้าหมายกำไรในระดับที่ผู้ถือหุ้นพึงพอใจ ซึ่งมีใช้กำไรสูงสุด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์ในสำนักนีโอคลาสสิกตอบได้ว่า การที่จะประเมินว่ามนุษย์ต้องการอรรถประโยชน์สูงสุดหรือไม่นั้น จะต้องถามผู้ถูกประเมิน มิใช่อาศัยวิจารณ์ญาณหรือคุณพินิจส่วนบุคคลของผู้ประเมิน ในที่สุดการถกเถียงก็นำไปสู่ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับระเบียบวิธีการศึกษาระหว่างนिरนัยวิธี (Deduction) ซึ่งยึดถือโดยสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก กับอุปนัยวิธี (Induction) ซึ่งยึดถือโดยสำนักพฤติกรรมศาสตร์

3. เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือไม่?

บทสำรวจทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์⁶

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นักเศรษฐศาสตร์ถกเถียงกันเป็นอันมากว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ซึ่งมีความสมเหตุสมผลตามนิยามของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกหรือไม่ (Barber 1960) ประเด็นเฉพาะเจาะจงที่มีการถกเถียงกันประเด็นหนึ่งก็คือ ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิก เมื่อราคาสินค้าชนิดหนึ่งชนิดใดสูงขึ้น หน่วยผลิตสินค้าดังกล่าวนั้นย่อมสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มปริมาณการผลิต คำถามมีอยู่ว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจในทำนองเดียวกับพฤติกรรมของเศรษฐมมนุษย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิกหรือไม่ ทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นนี้ อาจจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่หนึ่ง เชื่อว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล ดังเช่นพฤติกรรมของเศรษฐมมนุษย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิก กล่าวคือ มีการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจอย่างปกติอย่างรวดเร็วและอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิกจึงสามารถอธิบายและให้คำทำนายเกี่ยวกับพฤติกรรมของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาได้ดี โดยที่มิจำเป็นต้องสร้างทฤษฎี เพื่ออธิบายพฤติกรรม

⁶ เนื้อหาในหัวข้อนี้ โดยสาระสำคัญเรียบเรียงโดยมีการขยายความเพียงเล็กน้อยจาก Behrman (1968 : 3-13) โปรดดูรายการอ้างอิงในหนังสือนี้ และโปรดเปรียบเทียบกับ Ganjarerndee (1975 : 175-179)

ของเกษตรกรในโลกที่สามโดยเฉพาะ ผู้นำทางความคิดในกลุ่มที่หนึ่งนี้ ได้แก่ ซีโอดอร์ ชูลต์ส (Theodore W. Schultz) แห่งสำนักเศรษฐศาสตร์ชิคาโก ซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ในปี 2522

กลุ่มที่สอง เชื่อว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนามิได้มีความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจดังเช่นเศรษฐมนุสย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิก พฤติกรรมของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาจึงแตกต่างจากสัตว์เศรษฐกิจในทฤษฎีดังกล่าวนี้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนามักจะไม่สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ หรือมิฉะนั้นการสนองตอบดังกล่าวนี้จะมีน้อยมาก พฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นผลจากปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสถาบัน (Cultural and Institutional Constraints) เป็นสำคัญ แต่การเน้นปัจจัยสำคัญอาจแตกต่างกัน กล่าวคือ

(1) นักสังคมศาสตร์บางคนมีความเห็นว่า ระบบสังคมในประเทศด้อยพัฒนาแตกต่างจากประเทศที่พัฒนาแล้วโดยสิ้นเชิง ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิกพัฒนาขึ้นจากโครงสร้างระบบสังคมของประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสถาบันแตกต่างจากประเทศด้อยพัฒนาอย่างมาก เราอาจหวังได้ว่า มนุสย์ที่อาศัยอยู่ในระบบสังคมอันแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงจะมีแบบแผนแห่งพฤติกรรมเหมือนกัน และมีการสนองตอบต่อสิ่งต่างๆ ในแบบแผนเดียวกัน

(2) อวิชาของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาทำให้ไม่รู้จักทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่ และการสนองตอบต่อปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ในขอบเขตอันจำกัดมากกว่าที่ควร

(3) ความไม่สมบูรณ์ของตลาดปัจจัยการผลิตและตลาดผลผลิตในประเทศด้อยพัฒนามีมากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว ความไม่สมบูรณ์ดังกล่าวนี้จึงเป็นเหตุให้การสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนามีน้อยกว่าที่ควร

(4) ขนบธรรมเนียมและประเพณีมีความสำคัญอย่างมากต่อพฤติกรรมของประชาชนในประเทศด้อยพัฒนา เกษตรกรในบางประเทศมีความเห็นแก่เอกภาพของครอบครัวเหนือสิ่งอื่นใด แม้จะมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งให้ผลตอบแทนสูงมากเพียงใด แต่ถ้าหากต้องย้ายถิ่นที่อยู่หรือต้องแยกตัวจากครอบครัวเพื่อประกอบกิจกรรมดังกล่าวนี้ก็ยากที่จะดึงดูดเกษตรกรเหล่านี้ได้ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาบางคนมีความเห็นว่า ในสังคมแบบครอบครัวขยาย (Extended Family) การสนองตอบของการออม การลงทุน และการทำงาน ที่มีต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจจะมีน้อยกว่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม ในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ที่มีความเห็นว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาเกือบจะไม่สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจนั้น มีเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความเห็นว่า จำเป็นต้องสร้างทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ขึ้นมาใหม่เพื่ออธิบายพฤติกรรมของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาโดยเฉพาะ

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาอาจมีพฤติกรรมแตกต่างจากเกษตรกรในประเทศที่พัฒนาแล้ว กล่าวคือ สำหรับในประเทศที่พัฒนาแล้ว อุปทานการเสนอขายผลผลิตทางการเกษตรจะเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกับการเปลี่ยนแปลงราคาของผลผลิตดังกล่าวนี้ แต่ในประเทศด้อยพัฒนาอาจเป็นไปได้ว่า อุปทานการเสนอขายผลผลิตทางการเกษตรส่วนเกิน (Marketed Surplus) ของชาวนาที่มีฐานะพอยังชีพมีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับราคาผลผลิตนั้นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุอย่างน้อยหนึ่งในสองประการต่อไปนี้ คือ

(1) เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนามีความต้องการใช้เงินจำนวนหนึ่งค่อนข้างตายตัว ความต้องการใช้เงินดังกล่าวนี้อาจเกิดจากความจำเป็นในการใช้จ่ายใช้สอยเพื่อซื้อสินค้าที่ตนเองมีอาจผลิตได้ ความจำเป็นที่จะต้องชำระหนี้ และความจำเป็นที่จะต้องชำระค่าเช่า เกษตรกรจะพยายามผลิตให้ได้มากที่สุด แล้วนำผลผลิตออกจำหน่ายเท่าที่จะให้รายได้อันเพียงพอแก่การใช้เงินเท่านั้น ผลผลิตส่วนที่เหลือจะนำไปบริโภคภายในครัวเรือน ดังนั้น หากราคาผลผลิตอยู่ในระดับสูง ปริมาณผลผลิตที่จำต้องเสนอขายจะมีน้อย แต่ในยามที่ราคาผลผลิตตกต่ำ ปริมาณผลผลิตที่จำต้องเสนอขายจะมีมาก ด้วยเหตุนี้เอง อุปทานการเสนอขายผลผลิตส่วนเกินจึงมีความสัมพันธ์ผกผันกับราคาผลผลิตนั้น ๆ

(2) เมื่อราคาผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น เกษตรกรอาจมีรายได้ในรูปทรัพยากร (Real Income) เพิ่มขึ้นอย่างพอเพียง จนถึงขนาดที่ว่า ผลทางเงินได้ (Income Effect) ของอุปสงค์ในการบริโภคสินค้านี้มีมากกว่าผลทางราคา (Price Effects) ที่มีต่อการผลิตและการบริโภค ซึ่งเป็นเหตุให้อุปทานการเสนอขายผลผลิตส่วนเกินมีความสัมพันธ์ผกผันกับราคาผลผลิตนั้น ๆ

ไม่ว่าการจะเป็นประการใดก็ตาม แม้ว่าพฤติกรรมดังกล่าวนี้จะตรงกันข้ามกับคำทำนายของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก แต่การอธิบายพฤติกรรมดังกล่าวนี้ภายในกรอบการวิเคราะห์ของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกยังอยู่ในวิสัยที่เป็นไปได้ จึงมิได้มีนัยเสมอไปว่าเกษตรกรในกรณีนี้มีได้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ (Behrman 1968 : 6)

กลุ่มที่สี่ เชื่อว่า เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ซึ่งมีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล คาดังเศรษฐมนุสย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิกทุกประการ แต่การที่เกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาไม่สู้สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจหรือมีการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจแต่เพียงเล็กน้อย ก็เป็นเพราะเหตุว่ามีขีดจำกัดทางด้านทรัพยากร (Resource Constraint) โดยที่มิได้เกิดจากปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสถาบันว่า จำเพาะในกรณีของการเพาะปลูกข้าว ชาวนามีการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างจากเศรษฐมนุสย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิก แต่ในบางกรณีความจำกัดของทรัพยากรอาจทำให้ชาวนาไม่สามารถแสดงพฤติกรรมเยี่ยงเศรษฐมนุสย์ได้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมก็คือ เมื่อราคาข้าวแพงขึ้น ชาวนาอาจต้องการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจด้วยการขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าว แต่

ถ้าหากความจำกัดของที่ดินมีมากถึงขนาดที่มีอาจขยายพื้นที่การเพาะปลูกได้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ชาวนาเกือบมิได้ขยายพื้นที่การเพาะปลูกเลย ทั้งๆที่มีสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจเพื่อการนั้น ในกรณีเช่นนี้ ผู้วิจัยอาจด่วนสรุปว่า ชาวนามีใช้สัตว์เศรษฐกิจ เนื่องจากมิได้สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจอย่างที่ควรจะเป็น โดยที่ข้อสรุปเช่นนี้ย่อมคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอย่างเห็นได้ชัด

ความเห็นที่แตกต่างกันในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ในประเด็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งที่ประมวลสรุปไว้ข้างต้นนี้ ทำให้มีการศึกษาวิเคราะห์การสนองตอบของอุปทานผลผลิตทางการเกษตรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคา (Supply Response) กันอย่างกว้างขวาง การโต้เถียงในประเด็นดังกล่าวนี้เป็นไปอย่างดุเดือด และมีการอ้างอิงผลการวิจัยอย่างสับสน โดยที่มีการเปรียบเทียบผลการวิจัยอย่างผิดๆจน *Behrman (1968 : 8-9)* ได้กล่าวเตือนถึงข้อพึงสังวรอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก ในการอ้างอิงและเปรียบเทียบผลการวิจัยต่างๆเราต้องแยกแยะระหว่างการสนองตอบของปริมาณการผลิตรวม (Total Production) กับการสนองตอบของปริมาณการผลิตส่วนเกินที่เสนอขายในตลาด (Marketed Surplus) ความแตกต่างดังกล่าวนี้จะมีน้อยมากหากไม่มีการบริโภคพืชผลในไร่นา (On-farm Consumption) แต่ในกรณีของธัญญาพืชดังเช่นข้าว ชาวนาย่อมกินข้าวที่ปลูกได้ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน หากการบริโภคในไร่นายังมีมากเพียงใด ปริมาณผลผลิตส่วนเกินที่เสนอขายในตลาดย่อมมีน้อยเพียงนั้น ทั้งนี้เป็นที่คาดกันว่า ปริมาณข้าวที่บริโภคในไร่นามีการสนองตอบต่อราคาน้อยมาก ดังนั้น ปริมาณผลผลิตรวมจึงมีการสนองตอบต่อราคาน้อยกว่าปริมาณผลผลิตส่วนเกินที่เสนอขายในตลาด การอ้างอิงและเปรียบเทียบผลการวิจัยโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างดังกล่าวนี้ อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้โดยง่าย

ประการที่สอง งานวิจัยว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานสินค้าเกษตรเท่าที่ผ่านมามีขอบเขตและความครอบคลุมแตกต่างกันมาก บ้างก็ศึกษาถึงการสนองตอบของผลผลิตทางการเกษตรรวม (Total Agricultural Production) และบ้างก็จำกัดการศึกษาเฉพาะพืชผลเป็นรายประเภท การอ้างอิงและเปรียบเทียบผลการวิจัยต่างๆจำเป็นต้องคำนึงถึงขอบเขตและความครอบคลุมดังกล่าวนี้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า แม้ภายในประเทศเดียวกัน การสนองตอบของอุปทานการผลิตพืชผลแต่ละประเภทอาจแตกต่างกันได้อย่างมาก

ประการที่สาม ในการอ้างอิงและเปรียบเทียบผลงานวิจัยต่างๆ เราต้องแยกแยะผลการประมาณการระยะสั้นกับระยะยาว โดยจะต้องไม่สับสนถึงกับนำผลการประมาณการระยะสั้นมาเปรียบเทียบกับผลการประมาณการระยะยาว ทั้งนี้เพราะเหตุว่า สำหรับพืชผลประเภทเดียวกัน การสนองตอบของอุปทานในระยะยาวจะมีมากกว่าระยะสั้น เนื่องจากช่วงเวลาของการปรับตัวยาวนานกว่า แต่ขณะเดียวกันก็ต้องระลึกด้วยว่า ฤดูกาลผลิตของพืชผลของแต่ละประเภทมีระยะเวลายาวนานไม่เท่ากัน

4. การศึกษาว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานข้าวต่อการเปลี่ยนแปลงราคา

จากการสำรวจงานวิชาการเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเกษตรของไทย เราพบว่ามีการศึกษาอย่างค่อนข้างกว้างขวางเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า เกษตรกรไทยมีการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจหรือไม่ หากพิจารณาจำเพาะพฤติกรรมของชาวนาไทย เราพบว่ามีงานวิชาการ ซึ่งเลือกใช้ระเบียบวิธีการศึกษาที่แตกต่างกัน อย่างน้อย 2 วิธี กล่าวคือ

วิธีที่หนึ่ง ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบกับการสังเกตการณ์ โดยมีได้มีการสร้างแบบจำลอง ผลการศึกษาโดยวิธีนี้ส่วนใหญ่สรุปว่า ชาวนาไทยมีการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจด้านราคา ดังเช่น *Muscat (1966a : chapter 3)* , *Muscat (1966)*, *Silcock (1967)* และ *Silcock (1970)*

วิธีที่สอง ได้แก่ การประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานข้าว (Price Elasticity of Supply) ซึ่งตามปกติมักจะมีการสร้างแบบจำลองโดยอาศัยเทคนิควิธีทางเศรษฐมิติ ปัญหาพื้นฐานข้อหนึ่งของการประมาณการดังกล่าวนี้ก็คือ การเลือกใช้ตัวแปรค่าแทน “อุปทานข้าว” งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ทำกันในประเทศต่างๆ มักจะใช้ตัวแปรค่าที่ต่างกันอย่างน้อย 3 ตัว คือ

- (1) ปริมาณข้าวที่ผลิตได้ (Total Production)
- (2) ปริมาณข้าวส่วนเกินที่นำออกเสนอขายในตลาด (Marketed Surplus)
- (3) พื้นที่การเพาะปลูกข้าว (Planted Area)

ในการศึกษาศาสนะความรู้เกี่ยวกับการสนองตอบของอุปทานข้าวในประเทศไทย ในที่นี้เราจะจำกัดการสำรวจเฉพาะงานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งได้นำเสนอผลการประมาณการสัมประสิทธิ์การสนองตอบของอุปทานข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยแยกพิจารณาการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ

- (1) การสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าว (Production Response)
- (2) การสนองตอบของอุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาด (Marketed Supply Response)
- (3) การสนองตอบของพื้นที่การเพาะปลูกข้าว (Area Response)

4.1 การศึกษาว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าว

(Production Response)

การศึกษาว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าวในกลุ่มแรกนี้ มุ่งประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่ผลิตได้ (Price Elasticity of Total Rice Production) การประมาณค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้ ถึงจะมีผู้ศึกษาอยู่บ้าง แต่ก็ไม่นับว่าไม่มากนัก งานวิจัยในกลุ่มนี้เท่าที่รวบรวมได้มีอยู่อย่างน้อย 7 เรื่อง แต่แยกเป็น 8 ลำดับ โดยที่งานของ *ไชศรี คนจริง (2522)*

โดยสาระสำคัญเป็นเรื่องเดียวกับ *Konjing (1979)* ผลการประมาณการโดยสรุปปรากฏในตารางที่ 1 ซึ่งมีรายละเอียดอันพึงพิจารณาดังต่อไปนี้

(1) นายวิรัช อารมย์ดี ใช้ข้อมูลระหว่าง ปี 2494 – 2508 ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้กับราคาข้าวเปลือกในปีที่ล่วงมาแล้ว โดยที่ราคาข้าวเปลือกดังกล่าวนี้ปรับด้วยดัชนีค่าครองชีพแล้ว ผลการศึกษาพบว่า ความยืดหยุ่นของปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวเปลือก ดังกล่าวนี้มีค่าเท่ากับ 0.48 (*Arromdee 1968*)

(2) นายชัยวัฒน์ คนจริง ใช้ข้อมูลระหว่างปี 2495-2509 ในการประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานการผลิตข้าว และพบว่ามีความเท่ากับ 0.5455 โดยพิจารณาได้จากสมการดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{Log } Q_t &= -4.1770 + 0.5455 \log P_{t-1} + 0.0232 \log X_t \\ &\quad (5.1031) \quad (1.7367) \quad (0.0996) \\ &+ 0.02562 \log A_{t-1} \dots\dots\dots (1) \\ &\quad (0.5415) \end{aligned}$$

$$R^2 = 0.12$$

ในที่นี้

- Q = ปริมาณข้าวเปลือกที่ผลิตได้รายปี (กิโลกรัมต่อหัว)
- P = ราคาขายส่งของข้าวเปลือกชั้นหนึ่งในกรุงเทพฯ ปรับด้วยดัชนีราคาขายส่ง (บาทต่อตัน)
- X = แนวนอนมีปี 2495 = 1, 2496 = 2 ฯลฯ
- A = พื้นที่การเพาะปลูกข้าวรายปี (ไร่ต่อหัว)

แต่ผลการประมาณการมีความน่าเชื่อถือทางสถิติน้อยมาก ผู้วิจัยจึงเปลี่ยนแปลงแบบจำลองที่ใช้ในการประมาณการเสียใหม่ โดยแทนที่จะให้ปริมาณข้าวเปลือกที่ผลิตได้ในปัจจุบัน (Q_t) ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่การเพาะปลูกข้าวในปีที่ล่วงมาแล้ว (A_{t-1}) กลับให้ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่การเพาะปลูกข้าวในปัจจุบัน (A_t) ดังสมการดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{Log } Q_t &= -2.4019 + 0.0453 \log P_{t-1} - 0.1037 \log X_t \\ &\quad (4.8713) \quad (1.6218) \quad (0.0470) \\ &+ 1.08322 \log A_t \dots\dots\dots (2) \\ &\quad (0.3675) \end{aligned}$$

$$R^2 = 0.74$$

ผลการประมาณการตามสมการที่ (2) แม้จะให้ค่า R^2 สูงกว่าสมการที่ (1) แต่ t -values มีค่าต่ำกว่า ผลการประมาณการใหม่นี้พบว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่ผลิตได้มีค่าเท่ากับ 0.0453 ซึ่งนับว่าต่ำมาก⁷

(3) นายวีรพงษ์ รามางกูร นำเสนอผลการประมาณการโดยอ้อมจากการสร้างแบบจำลองเศรษฐกิจมหภาคสำหรับระบบเศรษฐกิจไทย โดยใช้ข้อมูลระหว่างปี 2496-2512 และใช้ Simulation Method ในการประมาณการผลกระทบของการเลิกเก็บพรีเมียมข้าว ซึ่งปรากฏว่า การเลิกเก็บพรีเมียมข้าวจะทำให้ราคาข้าวภายในประเทศเพิ่มขึ้นโดยฉับพลัน 8.2% และปริมาณข้าวเปลือกที่ผลิตได้เพิ่มขึ้น 2.1% ดังนั้น จากการประมาณการด้วยวิธีโดยอ้อม ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวจะมีค่าเท่ากับ 0.26 (Ramangkura 1972 : 191)

(4) นายศิริ การเจริญดี ใช้ข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2503-2515 ในการสร้างสมการอุปทานข้าว ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณข้าวเปลือกที่ผลิตได้กับราคาข้าวสารและตัวแปรค่าอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

$$Q_t = 1458 + 0.1563 Q_{t-1} + 38.35 ydrc_t - 264.1 dr_t + 2.0275 prc_t - 1.8256 pmz_t \dots\dots\dots (3)$$

(1968) (0.1489) (10.55) (62.0)

$$R^2 = 0.886 \qquad \qquad \qquad D.W. = 1.80$$

ในที่นี้

Q = ปริมาณข้าวเปลือกที่ผลิตได้ (พันเมตริกตัน)

$ydrc$ = ผลผลิตต่อไร่ (เมตริกตันต่อไร่)

dr = พื้นที่การเพาะปลูกข้าวที่ได้รับความเสียหาย เทียบเป็นร้อยละของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวรวม

prc = ราคาข้าวสารภายในประเทศที่คาดว่าจะขายได้ (บาทต่อเมตริกตัน)

pmz = ราคาข้าวโพดภายในประเทศที่คาดว่าจะขายได้ (บาทต่อเมตริกตัน)

ตัวเลขในวงเล็บคือ standard errors

ผลการประมาณการปรากฏว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวเปลือกมีค่าเท่ากับ 0.1744 ในระยะสั้น และ 0.2067 ในระยะยาว นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่องนี้ยังพบอีกด้วยว่า ความยืดหยุ่นของปริมาณการผลิตข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวโพด มีค่าเท่ากับ -0.1744 (Ganjarerndee 1975, Table 5.6-5.7 : 196-197)

⁷ Konjing (1970b) โดยสาระสำคัญมาจากบทที่ 4 ของ Konjing (1970a)

(5) Wong (1978) ประเมินการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่ผลิตได้ โดยใช้ข้อมูลระหว่างปี 2494-2515 และพบว่า มีค่าเท่ากับ 0.4065 ในระยะสั้น และ 0.9110 ในระยะยาว ซึ่งนับว่ามีค่าค่อนข้างสูง⁸ สมการอุปทานข้าวตามที่ปรากฏในงานวิจัยเรื่องนี้ คือ

$$\begin{aligned}
 QM_t = & 3,914.72 + 0.5538 QM_{t-1} + 1.5122 P_{dt-1} \\
 & (0.1034) \quad (0.9391) \\
 & + 16.4382 P_{ct-1} - 209.2310 W_t \quad \dots\dots\dots (4) \\
 & (3.4439) \quad (29.6882)
 \end{aligned}$$

$$R^2 = 0.8863 ; \quad h = 0.23$$

ตัวเลขในวงเล็บคือ standard errors

ในที่นี้

QM_t = ปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้ในปีที่ t

P_{dt} = ราคาขายส่งของข้าวสารภายในประเทศในปีที่ t

P_{ct} = ดัชนีราคาพืชผลอื่น ๆ ที่มีใช้ข้าวในปีที่ t

W_t = สัดส่วนของพื้นที่การเพาะปลูกข้าว ซึ่งได้รับความเสียหายเทียบกับพื้นที่การเพาะปลูกข้าวรวมในปีที่ t

อย่างไรก็ตาม สมการอุปทานข้าวซึ่งปรากฏในงานวิจัยเรื่องนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณข้าวสารกับราคาข้าวสารขายส่ง นับว่าแตกต่างจากการศึกษาการสนองตอบของอุปทานข้าวโดยทั่วไปซึ่งมักจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณข้าวเปลือกกับราคาข้าวเปลือก ในงานวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยยังได้ประมาณการค่าความยืดหยุ่นไขว้ของอุปทานข้าว (Cross Elasticity of Supply) โดยศึกษาว่า หากราคาพืชผลอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไป อุปทานการเสนอขายข้าวจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง ผลการประมาณการปรากฏว่าเท่ากับ -0.2799 ในระยะสั้น และ 0.6273 ในระยะยาว ซึ่งมีนัยสำคัญว่า หากการเพาะปลูกพืชผลอื่น ๆ ได้รับผลตอบแทนดีขึ้น อุปทานการเสนอขายข้าวสารจะลดลง

(6) นายศรัณย์ วรรณจักริยา ประเมินการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวเปลือกทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งนี้โดยใช้ข้อมูลระหว่างปี 2494-2518 การประมาณการโดยตรงคำนวณจากสมการอุปทานข้าวเปลือกดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned}
 \log Q_t = & 3.4100 + 0.6344 \log W_t + 0.1734 \log \left[\frac{1}{A} \right]_t F_t \\
 & + 0.1880 \log P_{t-1} - 1.0286 \left(\frac{1}{A} \right)_t \quad \dots\dots\dots (5)
 \end{aligned}$$

⁸ สำคัญของ Wong (1978) มาจาก Ming Wong (1976) และต่อมา ผู้เขียนได้นำผลการวิเคราะห์ไปนำเสนอใน Tolley (1982) โดยแทรกอยู่ในบทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทที่ 4 และ 8

ในที่นี้	Q = ปริมาณข้าวเปลือกที่ผลิตได้คิดเป็นจำนวนพันเมตริกตัน
	W = ปริมาณฝนตกในรอบหนึ่งปีคิดเป็นจำนวนมิลลิเมตร
	I = จำนวนพื้นที่การเพาะปลูกข้าวในเขตชลประทาน
	A = จำนวนพื้นที่การเพาะปลูกข้าวรวม คิดเป็นจำนวนพันเฮกตาร์
	F = จำนวนปุ๋ยที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าว (เมตริกตัน)
	P = ราคาข้าวเปลือก (เหรียญอเมริกัน)
	t = เวลา

ผลการประมาณการโดยตรง พบว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวเปลือกโดยถั่วเฉลี่ยเท่ากับ 0.1880 (*Wattanuchariya 1978, Table 10 : 47*)

ส่วนประมาณการโดยอ้อม กำหนดโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการผลิต (Q) พื้นที่การเพาะปลูก (A) และผลผลิตต่อไร่ (Y) ดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned}
 Q &= Y \cdot A \\
 dQ &= \frac{\partial Q}{\partial Y} \cdot dY + \frac{\partial Q}{\partial A} \cdot dA \\
 \frac{dQ}{dP} &= \frac{\partial Q}{\partial Y} \cdot \frac{dY}{dP} + \frac{\partial Q}{\partial A} \cdot \frac{dA}{dP} \\
 &= A \cdot \frac{dY}{dP} + Y \cdot \frac{dA}{dP} \\
 \frac{dQ}{dP} \cdot \frac{P}{Q} &= \frac{AP}{Q} \cdot \frac{dP}{dP} + \frac{PY}{Q} \cdot \frac{dA}{dP} \\
 &= \frac{P}{Y} \cdot \frac{dY}{dP} + \frac{P}{A} \cdot \frac{dA}{dP} \\
 E_{sq} &= E_{sy} + E_{sa}
 \end{aligned}$$

นั่นคือ ความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานการผลิต (E_{sq}) เป็นผลรวมระหว่างความยืดหยุ่นต่อราคาของผลผลิตต่อไร่ (E_{sy}) กับความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูก (E_{sa}) จากการประมาณการโดยใช้ข้อมูลระหว่างปี 2494-2518 นายศรัณย์ วรธนะจรรย์ พบว่า การสนองตอบของผลผลิตต่อไร่ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคา (E_{sy}) มีค่าเท่ากับ 0.0517 ส่วนการสนองตอบของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวมีค่าเท่ากับ 0.2111 ดังนั้น ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวจึงเท่ากับ 0.2628 โดยประมาณ (*Wattanuchariya 1978 : 45*)

(7) *ไขศรี คนจริง (2522)* สร้างสมการอุปทานข้าว โดยใช้ข้อมูลระหว่างปีการผลิต 2499-2519 ทั้งนี้ปรากฏว่า ผู้วิจัยเลือกใช้ปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้ (QM) เป็นตัวแปรค่าแทน

อุปทานข้าว โดยที่ปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้ในปีปัจจุบัน (QM_t) จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับราคาขายส่งของข้าวสารชนิด 5% ในปีที่แล้วมาแล้ว (PR_{t-1}) ราคาปุ๋ยในปีปัจจุบัน (PF_t) จำนวนพื้นที่การเพาะปลูกข้าวที่เสียหายในปีปัจจุบัน (D_t) ปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้ในปีที่แล้วมาแล้ว (QM_{t-1}) และปัจจัยอื่น ๆ (U_t) ผลการประมาณการปรากฏดังนี้

$$\begin{aligned}
 QM_t = & 2,293.1983 + 1.2576 PR_{t-1} - 0.7988 PF_t \\
 & (1.9765) \quad (-1.9170) \\
 & - 0.4102 D_t + 0.7610 QM_{t-1} \dots\dots\dots (7) \\
 & (1.8489) \quad (5.2548)
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 R^2 = & 0.815, \quad S.D. = 890.9461, \quad D.W. = 2.127 \\
 & (\text{ตัวเลขในวงเล็บคือ } t\text{-values})
 \end{aligned}$$

ผู้วิจัยพบว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้มีค่าเท่ากับ 0.64 ในระยะสั้น และ 2.67 ในระยะยาว ข้อที่น่าสังเกตก็คือ สมการอุปทานข้าวข้างต้นนี้เป็นอุปทานข้าวสารมิใช่ข้าวเปลือก

Konjing (1979) โดยสาระสำคัญเหมือนกับ *ไชศรี คนจริง (2522)* เพียงแต่มีรายละเอียดมากกว่า ทั้งนี้ปรากฏว่า ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการประมาณการสมการอุปทานการผลิตข้าวถึง 4 สมการ แต่สมการที่ใช้ในการคำนวณค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานการผลิตข้าวใน *Konjing (1979)* แตกต่างจาก *ไชศรี คนจริง (2522)*⁹ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้แตกต่างกัน อนึ่ง เป็นที่เข้าใจว่า งานทั้งสองเรื่องนี้ใช้ฐานข้อมูลเดียวกัน และช่วงเวลาแห่งการวิเคราะห์เหมือนกัน แต่การรายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ค่อนข้างสับสน ทั้งนี้ปรากฏว่า *ไชศรี คนจริง (2522 : 2-16)* ระบุว่า ช่วงเวลาแห่งการวิเคราะห์สมการอุปทานการผลิตข้าว คือ ปีการผลิต 2499-2519 แต่ในการรายงานผลการประมาณในตารางที่ 3 หน้าเดียวกัน กลับระบุว่าปี 2500-2519 ส่วน *Konjing (1979 : 59)* ระบุว่า ปีการผลิต 2500/2501 - 2519/2520 หากช่วงเวลาแห่งการวิเคราะห์มีใช้คาบระยะเวลาเดียวกันแล้ว คำถามพื้นฐานก็มีอยู่ว่า เหตุใดสมการอุปทานการผลิตข้าวหมายเลข 2 ใน *Konjing (1979 : 52)* จึงเหมือนกับสมการอุปทานการผลิตข้าวใน *ไชศรี คนจริง (2522 : 2-16)* ทุกประการ

การศึกษาการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าว ดังที่ประมวลมากล่าวข้างต้นนี้มีข้อพึงสังเกตอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

⁹สมการอุปทานการผลิตข้าวที่ปรากฏใน *ไชศรี คนจริง (2522)* ดังที่นำเสนอข้างต้นนี้ เป็นสมการหมายเลข 2 ส่วนที่ใช้เป็นหลักในการประมาณการใน *Konjing (1979)* คือสมการหมายเลข 4 ดู *Konjing (1976, Table 5 : 52)*

ประการแรก งานวิจัยเกือบทุกเรื่องเสนอผลการประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าว โดยคำนวณโดยตรงจากแบบจำลองว่าด้วยภาคเศรษฐกิจข้าวที่สร้างขึ้น ทั้งนี้ยกเว้นงานของนายวิโรพงษ์ รามางกูร ซึ่งเสนอผลการประมาณด้วยวิธีทางอ้อม (Ramangkura 1972 : 191)

ประการที่สอง งานวิจัยเหล่านี้อาจจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการผลิตข้าวเปลือกกับราคาข้าว อันได้แก่ Konjing (1970b), Ramangkura (1972) และ Wattanutchariya (1978) ส่วนกลุ่มที่สองมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณข้าวสารที่ผลิตได้กับราคาข้าว อันได้แก่ Arromdee (1968), Ganjarerndee (1975), Wong (1978), Konjing (1979) และ ไชศรี คนจริง (2522) ทั้งปรากฏด้วยอีกว่า ข้อมูลราคาข้าวที่ใช้ในการศึกษายังแตกต่างกันอีกด้วย โดยมีทั้งราคาข้าวเปลือกและข้าวสาร

ประการที่สาม เราไม่แน่ใจว่า ในบรรดางานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง (8 ตำรา) ดังที่ประมวลมากล่าวข้างต้นนี้ มีเรื่องใดบ้างที่ประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวเพื่อพิสูจน์ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวนาไทย หรือเพื่อพิสูจน์การสนองตอบของชาวนาไทยที่มีต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ แต่เราก่อนข้างแน่ใจว่า งานวิจัยบางเรื่องมิได้ตั้งใจที่จะใช้สัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้ในการวิเคราะห์ความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจของชาวนาไทย การประมาณการเป็นเพียงแบบฝึกหัดอย่างหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากมีข้อมูลให้คำนวณได้ ความข้อนี้เป็นจริงอย่างยิ่งในกรณีของ Arromdee (1968), Ramangkura (1972), Wong (1978) และ Wattanutchariya (1978)

แต่ที่จริงนั้น ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่ผลิตได้ (Price Elasticity of Total Rice Production) มิใช่ดัชนีที่ดีที่จะใช้วัดการสนองตอบของเกษตรกรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคา ทั้งนี้เพราะเหตุว่า การประมาณการดังกล่าวนี้คำนวณจากข้อมูล ‘ปริมาณข้าวที่ผลิตได้’ (Actual Output) ซึ่งมีปัญหาพื้นฐานทางทฤษฎี ดังที่ Behrman (1968 : 151-152) ชี้ให้เห็นว่า หากต้องการศึกษาการสนองตอบของชาวนาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคา เราจะต้องศึกษาจากข้อมูล ‘ปริมาณข้าวที่ชาวนาตั้งใจผลิต’ (Planned Output) จึงจะสามารถวัดปฏิกิริยาที่แท้จริงของชาวนาได้ แต่ ‘ปริมาณข้าวที่ผลิตได้’ อาจแตกต่างจาก ‘ปริมาณข้าวที่ชาวนาตั้งใจผลิต’ อย่างมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า การผลิตทางการเกษตรต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศอย่างสำคัญ แม้ในกรณีที่ชาวนาตั้งใจเพิ่มปริมาณการผลิตอันเป็นผลจากสิ่งจูงใจทางด้านราคาที่มีมากขึ้น แต่ถ้าหากสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย ‘ปริมาณข้าวที่ผลิตได้’ ก็จะแตกต่างจาก ‘ปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต’ มาก การประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานข้าว โดยใช้ข้อมูล ‘ปริมาณข้าวที่ผลิตได้’ จึงมีอาจวัดปฏิกิริยาการสนองตอบของชาวนาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาได้อย่างเที่ยงตรง ด้วยเหตุนี้เอง นักเศรษฐศาสตร์จึงเลิกไปใช้ “พื้นที่การเพาะปลูกข้าว” เป็นตัวแปรค่าแทน “ปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต”

4.2 การศึกษาว่าด้วยการสนองตอบของอุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาด (Marketed Supply Response)

ในสังคมเกษตรดั่งเช่นสังคมไทย การบริโภคข้าวในไร่นา (On-farm Consumption) จะมีสัดส่วนค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับปริมาณข้าวที่ผลิตได้ ดังนั้น การประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานข้าวโดยใช้ข้อมูล “ปริมาณข้าวที่ผลิตได้” ย่อมจะให้ผลการประมาณการต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ปริมาณข้าวส่วนที่บริโภคในไร่นาเพื่อประทังชีวิตย่อมไม่สนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงของราคา หรือหากมีการสนองตอบ ก็คาดการณ์ได้ว่า คงมีไม่มากนัก ดังนั้น นักเศรษฐศาสตร์จึงนิยามวัดการสนองตอบของชาวนาจากค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาด (Price elasticity of Marketed Surplus) การศึกษาในเรื่องนี้เท่าที่สำรวจพบมีอยู่ในงานวิจัยเพียง 2 เรื่อง คือ *Behrman (1968)* และ *Ooraikul (1976)* [ดูตารางที่ 2]

(1) นายเจอร์รี เบอร์แมน ประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานข้าวที่นำเสนอขายในตลาด โดยใช้ข้อมูลระหว่างปี 2490-2505 และพบว่า การสนองตอบของอุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาดที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคามีค่าเป็นบวก จากประมาณการที่น่าเชื่อถือมากที่สุด ความยืดหยุ่นดังกล่าวนี้มีค่าเท่ากับ 0.40 ในระยะสั้น และ 1.02 ในระยะยาว ทั้งยังพบข้อเท็จจริงอีกด้วยว่า อุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาด (Marketed Surplus) มีการสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงราคามากกว่าอุปทานการผลิตข้าวรวม (Total Supply) ซึ่งตรงตามการคาดการณ์ทางทฤษฎี ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ปริมาณข้าวที่ผลิตได้ในฤดูการผลิตหนึ่งๆนั้น ชาวนาจะกันไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลือจึงนำออกเสนอขายในตลาด โดยเป็นที่คาดกันว่า ปริมาณข้าวที่กันไว้บริโภคภายในครัวเรือนนี้จะสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงราคาน้อยหรือไม่ตอบสนองเลย ด้วยเหตุนี้เองอุปทานการผลิตข้าวรวมจึงสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงราคาน้อยกว่าอุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาด นัยสำคัญของความข้อนี้ก็คือ การยกเลิกการจัดเก็บพรีเมียมข้าวซึ่งมีผลให้ราคาข้าวภายในประเทศสูงขึ้นนั้น จะชักนำให้อุปทานข้าวที่เสนอขายในตลาดเพิ่มขึ้นมากกว่าการเพิ่มขึ้นของอุปทานการผลิตข้าว (*Behrman 1968 : 185-199 and 312-315*)

(2) อัญชลี อุไรกุล พยายามประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่นำออกเสนอขายในตลาด (Price Elasticity of Marketable Surplus of Thai Rice) โดยอาศัยแบบจำลองของ *Behrman (1966)* แต่มิได้ระบุไว้โดยชัดเจนว่าใช้ข้อมูลในปีใดเป็นฐานในการประมาณการ ผลการประมาณการพบว่า ค่าความยืดหยุ่นดังกล่าวนี้อยู่ระหว่าง 0.598 ถึง 2.671 (*Ooraikul 1976 : 53*) และทราบเท่าที่ความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปสงค์ในการบริโภคข้าวในไร่นาของชาวนามีค่าติดลบและมีค่าสูงกว่าความยืดหยุ่นต่อเงินได้ของอุปสงค์ประเภทเดียวกันนี้ (ไม่คิดเครื่องหมาย) การสนองตอบของปริมาณข้าวที่นำออกเสนอขายในตลาดจะเป็นไปในทิศทางเดียวกับการเปลี่ยนแปลงราคาข้าว ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้มีนัยสำคัญว่า ชาวนาสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงราคาข้าวจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของชาวนาในด้านการจัดสรรข้าวที่ผลิตได้ระหว่างเพื่อการบริโภคในครอบครัวกับเพื่อการจำหน่ายหารายได้ หากราคาข้าวสูงขึ้น อุปสงค์ในการบริโภคข้าวภายในครอบครัวชาวนาจะลดลง โดยปริมาณข้าวที่นำออกเสนอขายในตลาดจะเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ปรากฏว่า อุปสงค์ในการบริโภคข้าวภายในครอบครัวชาวนาจะแปรเปลี่ยนไปในทิศทางตรงกันข้ามกับการเปลี่ยนแปลงราคาข้าว โดยค่าความยืดหยุ่นต่อราคาอยู่ระหว่าง -0.399 ถึง -0.517 อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปของอัญชลี อุไรกุลที่ว่า ชาวนาไทยตอบสนองต่อราคามากกว่าชาวนาอินเดีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ (Ooraikul 1976 : 55) เป็นข้อสรุปที่มีได้พิสูจน์ด้วยประจักษ์พยานข้อเท็จจริง เพราะไม่ปรากฏว่าได้มีการนำเสนอข้อเท็จจริงอย่างหนักแน่นเพื่อพิสูจน์ข้อสรุปนี้ นอกจากนี้การกล่าวสรุปเช่นนี้ยังก่อให้เกิดข้อกังขาเป็นอันมาก เนื่องจากมิได้คำนึงถึงมิติด้านเวลาของงานวิจัยแต่ละเรื่อง รวมถึงความแตกต่างของเทคนิควิธีการประมาณการที่ใช้ในงานวิจัย และความเที่ยงตรงของข้อมูลซึ่งแตกต่างกันระหว่างประเทศต่าง ๆ

4.3 การศึกษาว่าด้วยการสนองตอบของพื้นที่การเพาะปลูกข้าว

(Area Response)

ดังได้กล่าวแล้วว่า ในการวัดการสนองตอบของชาวนาที่มีต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ เราจะต้องประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานการผลิตข้าว โดยใช้ข้อมูล ‘ปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต’ มิใช่ ‘ปริมาณข้าวที่ผลิตได้’ และเมื่อมีปัญหาการหาข้อมูล ‘ปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต’ นักเศรษฐศาสตร์จึงเล็งไปใช้ “พื้นที่การเพาะปลูก” เป็นตัวแปรค่าแทน

การประมาณการสัมประสิทธิ์การสนองตอบของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวภายในประเทศ ปรากฏในงานวิชาการอย่างน้อย 9 เรื่อง คือ Behrman (1968), Arromdee (1968), Ramangkura (1972 ; 1976), Chaipravat (1975), Prakongtanapan (1976) Wattanutchariya (1978)¹⁰, Kanivichaporn (1976) และ ศักดิ์ชัย สุวรรณไพบูลย์ (2525) ผลการประมาณการประมวลนำเสนอในตารางที่ 3 และ 4 ตามลำดับ จากการประมวลผลการประมาณการเหล่านี้ มีข้อพึงสังเกตดังต่อไปนี้

ประการแรก ผลการประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวตามที่ปรากฏในงานวิชาการทั้ง 9 เรื่อง ดังที่กล่าวข้างต้นนี้ ปรากฏว่ามีค่ามากกว่าศูนย์ และเกือบทั้งหมดมีนัยสำคัญทางสถิติ (ดูตารางที่ 3) ผลการประมาณการเหล่านี้ล้วนแต่บ่งชี้ว่า ชาวนาไทยตอบสนองต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจและมีพฤติกรรมไม่แตกต่างจากเศรษฐมนุสย์ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิก อย่างไรก็ตาม ค่าประมาณดังกล่าวนี้แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย งานวิจัยที่ประมาณการพบว่า สัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้มีค่าน้อยกว่า 0.10 ในระยะสั้น ได้แก่ Chaipravat (1975)

¹⁰บทสรุปภาษาไทยของ Wattanutchariya (1978) โปรดดู ศรีณย์ วรรณจักริยา (2522)

และ Kanivichaporn (1979) ในขณะที่งานวิจัยอื่นๆพบว่ามีค่าสูงมากกว่านี้ ดังเช่น Behrman (1968), Wattanuchariya (1978) เป็นต้น ความแตกต่างของผลการประมาณการดังกล่าวนี้ เกิดจากสาเหตุสำคัญดังต่อไปนี้

(1) ความแตกต่างของแบบจำลองและเทคนิควิธีทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ เราจะเห็นได้จากงานวิจัยเหล่านี้ว่า ค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวประมาณการจากแบบจำลองว่าด้วยภาคเศรษฐกิจข้าวที่สร้างขึ้น แบบจำลองเหล่านี้ประกอบด้วยสมการที่มีลักษณะแตกต่างกัน อีกทั้งการระบุตัวแปรค่าในสมการพื้นที่การเพาะปลูกข้าวก็ยังแตกต่างกันอีกด้วย บ้างก็รวมตัวแปรค่าเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ย บ้างก็รวมปริมาณน้ำฝน เป็นต้น นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดพื้นที่การเพาะปลูกข้าว ตามที่ปรากฏในงานวิจัยต่างๆยังมีลักษณะความล่าช้าด้านเวลา (Lags) ประเภทต่างๆแตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีข้อเรื่องที่น่าประหลาดใจที่พบว่า ผลการประมาณการค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้แตกต่างกันด้วย

(2) ความแตกต่างของฐานข้อมูลที่ใช้ในการประมาณการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลพื้นที่การเพาะปลูกข้าวและข้อมูลราคาข้าว ทั้งนี้เป็นที่คาดกันว่า ปัญหาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นที่การเพาะปลูกข้าวไม่น่าจะมีมากนัก แต่การค้นคว้าได้เป็นเช่นนั้นไม่ ฐานข้อมูลประเภทนี้ซึ่งใช้ในการประมาณการในงานวิจัยต่างๆมีความแตกต่างกันไม่น้อย ขอให้เปรียบเทียบข้อมูลพื้นที่การเพาะปลูกข้าว ดังที่ปรากฏใน Konjing (1979 : 47) กับ Prakongtanapan (1976 : 126-128) ซึ่งนำเสนอข้อมูลเป็นจำนวนไร่ และดังที่ปรากฏใน Arromdee (1968 : 337), Tsujii (1973 : 267) Wattanuchariya (1978 : 93) และ Kanivichaporn (1979 : 355) ซึ่งนำเสนอข้อมูลเป็นจำนวนเฮกตาร์ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลราคาข้าวมีผลกระทบต่อผลการประมาณการมากกว่า ทั้งนี้ปรากฏว่า งานวิจัยต่างเรื่องเลือกใช้ข้อมูลราคาข้าวต่างประเภท และต่างคุณภาพกัน โดยที่ Ramangkura (1972 ; 1976) และ Kanivichaporn (1979) เลือกใช้ข้อมูลราคาข้าวสาร ส่วนงานวิจัยอื่นๆเลือกใช้ข้อมูลราคาข้าวเปลือก นอกจากนี้ งานวิจัยบางเรื่องยังพยายามสร้างดัชนีราคาข้าวขึ้นเพื่อการประมาณการโดยเฉพาะ ดังเช่น Behrman (1968) และ Prakongtanapan (1976) เป็นต้น ดังรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 5 อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทุกเรื่องมีสมมติฐานว่า พื้นที่การเพาะปลูกข้าวในปีปัจจุบันจะมีมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับราคาข้าวในปีที่ล่วงมาแล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความแตกต่างของฐานข้อมูลที่ใช้ในการประมาณการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกใช้ข้อมูลราคาข้าวซึ่งแตกต่างกัน มีผลกระทบอย่างมากต่อผลการประมาณการที่ได้

(3) ความแตกต่างของช่วงเวลาแห่งการประมาณการ ดังจะเห็นได้ว่า ขอบเขตความครอบคลุมของงานวิจัยแต่ละเรื่องไม่เหมือนกัน ปัจจัยดังกล่าวนี้จะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นหากพฤติกรรมการณ์สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจของชาวนาแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ดังที่ Prakongtanapan (1976) พยายามพิสูจน์ให้เห็น

ประการที่สอง ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวจะมีค่าแตกต่างกันไปตามท้องที่และภูมิภาค *Behrman (1968)* พบว่า ค่าความยืดหยุ่นดังกล่าวนี้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือสูงกว่าภาคกลางในระยะสั้น แต่ในระยะยาวกลับมีค่าต่ำกว่า *Prakongtanapan (1976)* ก็พบปรากฏการณ์ทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาระหว่างปี 2497-2507 และ 2494-2516 ส่วนในช่วงระหว่างปี 2508-2516 การสนองต่อราคาของชาวนาภาคกลางมีมากกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว อย่างไรก็ตาม จากการประมาณการโดยใช้ข้อมูลระหว่างปี 2510-2523 *ศักดิ์ชัย สุวรรณไพบูลย์ (2525)* พบว่า ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการสนองต่อราคามากกว่าชาวนาในภาคอื่นๆทุกภาคในระยะสั้น แต่สำหรับในระยะยาว ค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่ำกว่าภาคกลาง แต่สูงกว่าภาคเหนือและภาคใต้ (ดูตารางที่ 3) คำถามพื้นฐานมีอยู่ว่า เหตุใดความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวจึงมีค่าแตกต่างกันไปตามท้องที่และภูมิภาค? ไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยใดสามารถให้อรรถาธิบายได้อย่างกระจ่างชัด ยกเว้น *Behrman (1968)* ซึ่งศึกษารายละเอียดเป็นรายจังหวัด และพบว่า จังหวัดใดก็ตามที่มีช่องทางหากำไรจากการเพาะปลูกพืชผลอื่นๆ การสนองตอบของอุปทานข้าวจะมีค่อนข้างมาก แต่ในจังหวัดใดก็ตามที่ไม่มีทางเลือกในการหารายได้จากการเพาะปลูกพืชผลอื่นๆ การสนองตอบของอุปทานข้าวจะมีน้อย ดังนั้น ชาวนาไทยจึงมีความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างจากประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้ว

ประการที่สาม ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวจะมีค่าแตกต่างกันไปตามกาลเวลา เราจะสังเกตได้ว่า ผลการประมาณการจากงานวิจัยแต่ละเรื่องให้ค่าแตกต่างกัน แต่กระนั้นก็ตาม เกือบจะไม่มียงานวิจัยเรื่องใดที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้ตามกาลเวลา ยกเว้น *Prakongtanapan (1976)* ซึ่งพบว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวแม้จะมีค่าเป็นบวกแต่ก็มีแนวโน้มที่จะมีค่าลดลง ทั้งนี้ปรากฏว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวในระหว่างปี 2508-2516 มีค่าน้อยกว่าช่วงระหว่างปี 2494-2507 ความข้อนี้เป็นจริงทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และเป็นจริงทั้งในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และถั่วเฉลี่ยทั่วราชอาณาจักร สาเหตุที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ตามอรรถาธิบายของผู้วิจัยก็คือ ความร่อยหรอของที่ดินที่จะบุกเบิกใหม่มีมากขึ้น ในสภาพการณ์ดังนี้ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวไปในทางจูงใจให้ขยายพื้นที่การเพาะปลูก แต่การขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวก็มิอาจเป็นไปได้เต็มที่ เนื่องจากที่ดินที่จะบุกเบิกใหม่มีน้อยลงนั่นเอง

ประการที่สี่ ในการศึกษาการสนองตอบของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคา โดยจำแนกออกเป็นพื้นที่ในเขตชลประทานกับนอกเขตชลประทาน *ศักดิ์ชัย สุวรรณไพบูลย์ (2525)* พบว่า ชาวนาในเขตชลประทานโดยถั่วเฉลี่ยแล้วมีการสนองต่อราคามากกว่าชาวนานอกเขตชลประทาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์จำแนกตาม

ภูมิภาค กลับปรากฏว่า ความชื้นนี้เป็นจริงเฉพาะภาคเหนือและภาคใต้ แต่ไม่เป็นจริงในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดูตารางที่ 4)

จากการสำรวจสถานะความรู้เกี่ยวกับการสนองตอบของอุปทานข้าว เราพบว่า มีงานวิจัยอีกไม่น้อยที่สามารถคำนวณหาค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวได้ แต่ผู้วิจัยได้ละเลยการคำนวณ เนื่องจากมิใช่จุดมุ่งหมายของงานวิจัยนั้นๆ งานวิจัยเหล่านี้มักจะเป็นการทดสอบแบบจำลองเศรษฐกิจมหภาค หรือแบบจำลองเศรษฐกิจข้าวของไทย อาทิเช่น *Tsujii (1973)* และ *Loohawenchit (1977)* เป็นต้น

การประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าว ซึ่งประมวลนำเสนอไว้ในตารางที่ 3 และ 4 นั้น ล้วนแล้วแต่อาศัยสถิติราคาข้าวภายในประเทศในการประมาณการ แต่ยังมีงานวิจัยอีกอย่างน้อย 2 เรื่อง ซึ่งสามารถเสนอผลการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเพาะปลูกข้าวกับการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวส่งออก ได้แก่ *El-mir (1967)* และ *Tsujii (1973)*

(1) *El-mir (1967)* อ้างถึงใน *Arromdee (1968 : 160)* ประมาณการความยืดหยุ่นของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวส่งออก และพบว่ามีความเท่ากับ 0.58 ในระหว่างปี 22495-2507 และ 0.29 ในระหว่างปี 2501-2507

(2) ข้อมูลที่ปรากฏใน *Tsujii (1973)* ช่วยให้เราสามารถคำนวณหาค่าความยืดหยุ่นของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวส่งออกระหว่างปี 2492-2514 ได้ ซึ่งเท่ากับ 0.25¹¹

อย่างไรก็ตาม แม้การเลือกใช้ ‘พื้นที่การเพาะปลูกข้าว’ (Planted Area) เป็นตัวแปรค่าแทน ‘ปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต’ (Planned Product) จะมีข้อดีกว่าการเลือกใช้ ‘ปริมาณข้าวที่ผลิตจริง’ (Actual Product) ก็ตาม แต่ก็หาได้หมายความว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวจะสามารถวัดการสนองตอบของชาวนาที่มีต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจได้อย่างเที่ยงตรง ทั้งนี้เพราะเหตุว่า พื้นที่การเพาะปลูกข้าวมิใช่ตัวแปรค่าที่ใช้ทดแทนปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิตได้โดยสมบูรณ์ (*Behrman 1968 : 151-155*) ทั้งนี้ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ คือ

ประการแรก ที่ดินเป็นเพียงปัจจัยการผลิตประเภทหนึ่งในบรรดาปัจจัยการผลิตทั้งปวงที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าว การใช้ที่ดินในการเพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้นย่อมสะท้อนให้เห็นว่าชาวนาต้องการเพิ่มปริมาณการผลิต แต่การเพิ่มปริมาณการผลิตข้าว นั้นมิจำเป็นต้องดำเนินการด้วยการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกเสมอไป โดยที่อาจใช้วิธีการเพิ่มปัจจัยการผลิตอื่นๆ ดังเช่นแรงงาน การ

¹¹ นายชูจิอิมิได้ประมาณค่าความยืดหยุ่นนี้ แต่ผู้เขียนได้ประมาณการขึ้นเองจากสมการ (3-2) และข้อมูลภาคผนวก และ *Tsujii (1973 : 58 and 267)*

ปรับปรุงระบบชลประทาน การใช้ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้น เป็นต้น ดังนั้น การพิจารณาเจตนาธรรม์ของชาวนาในการเพิ่มการผลิตจึงควรพิจารณาจากดัชนีปัจจัยการผลิตรวม แทนที่จะพิจารณาจากพื้นที่การเพาะปลูกเพียงประเภทเดียว แต่การสร้างดัชนีปัจจัยการผลิตรวมก็มีปัญหายุ่งยากเป็นอันมาก

ประการที่สอง ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน (Heterogeneous Factor) คุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินต่างกันได้เหมือนกัน ทั้งความเหมาะสมของการใช้ที่ดินในการเพาะปลูกพืชผลแต่ละชนิดยังแตกต่างกันอีกด้วย ในสภาพการณ์เช่นนี้ เจตนาธรรม์ของชาวนาในการเพิ่มผลผลิตอาจมิได้แสดงออกด้วยการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกเสมอไป แต่อาจเป็นไปได้ว่า เจตนาธรรม์ดังกล่าวนี้แสดงออกด้วยการลดพื้นที่การเพาะปลูก โดยหันไปใช้ที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวมากยิ่งขึ้น ในกรณีนี้ การตีความผลการประมาณการจะมีปัญหายุ่งยากมาก เพราะเรามีโอกาสกล่าวสรุปได้เสมอไปว่า เมื่อความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวมีค่าน้อยกว่าศูนย์ แสดงว่า ชาวนามิได้มีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่ว่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้จะมีค่ามากกว่าหรือน้อยกว่าศูนย์ ก็ยากที่จะตีความได้ว่า ชาวนาสนองต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจหรือไม่

เราทราบจากสมการที่ (6) ในหัวข้อ 4.1 ข้างต้นนี้ว่า ความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานการผลิต (E_{sq}) เป็นผลรวมของค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของผลผลิตต่อไร่ (E_{sy}) กับความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูก (E_{sa}) ดังนั้น ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกจึงมีค่าต่ำกว่าความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปทานการผลิตข้าว ทั้งนี้ยกเว้นเสียแต่ว่า ผลผลิตต่อไร่ไม่สนองต่อการเปลี่ยนแปลงราคา สัมประสิทธิ์ทั้งสองนี้จึงมีค่าเท่ากัน อย่างไรก็ตาม ทราบเท่าที่ความยืดหยุ่นต่อราคาของผลผลิตต่อไร่มิได้มีค่าเท่ากับศูนย์ ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวจะแสดงให้เห็นถึงการสนองตอบของชาวนาดำกว่าที่เป็นจริง

5. บทสรุป

การพิสูจน์ว่า ชาวนาไทยเป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือไม่ อาจกระทำได้ด้วยการศึกษาการสนองตอบของอุปทานข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคา แต่การศึกษาดังกล่าวนี้มีปัญหาพื้นฐานด้านแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ เพราะถ้าหากต้องการศึกษาการสนองตอบของชาวนาที่มีต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ เราจะต้องศึกษาว่า เมื่อราคาข้าวแพงขึ้น ปริมาณข้าวที่ชาวนาดังใจผลิต (Planned Output) เพิ่มขึ้นตามไปด้วยหรือไม่ แต่โดยทั่วไปแล้ว เรายากที่จะทราบข้อมูลปริมาณข้าวที่ชาวนาดังใจผลิตได้ โดยทราบเฉพาะแต่ข้อมูลปริมาณข้าวที่ชาวนาผลิตได้จริง (Actual Output) แต่ปริมาณข้าวที่ผลิตได้จริงอาจแตกต่างจากปริมาณข้าวที่ดั่งใจผลิต ทั้งนี้เพราะว่า การผลิตทางการเกษตรต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศอย่างสำคัญ แม้ในกรณีที่ชาวนาดังใจเพิ่มปริมาณการผลิต อันเป็นผลจาก

การเพิ่มขึ้นของราคา แต่ถ้าหากสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย ปริมาณข้าวที่ผลิตได้จริงก็แตกต่างจากปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิตได้มาก ดังนั้น การพิสูจน์ว่า ชาวไทยเป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือไม่ ด้วยการประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าวโดยใช้ข้อมูลปริมาณข้าวที่ผลิตได้จริง จึงอาจให้ข้อสรุปที่บิดเบือนจากความเป็นจริงได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้เอง นักเศรษฐศาสตร์จึงเลี่ยงไปใช้พื้นที่การเพาะปลูกข้าวเป็นตัวแปรค่าแทนปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต กระนั้นก็ตาม ก็ยังมีผู้ศึกษาความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวนาไทยด้วยการประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณการผลิตข้าว โดยมีได้ตระหนักถึงข้อบกพร่องพื้นฐานดังกล่าวนี้แต่แต่น้อย ส่วนการใช้พื้นที่การเพาะปลูกข้าวเป็นตัวแปรค่าแทนปริมาณข้าวที่ตั้งใจผลิต ก็เชื่อว่าจะปราศจากข้อบกพร่องเสียเลยทีเดียว

ผลการประมาณการค่าความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวทั้งหมดที่เราสำรวจได้ พบว่า สัมประสิทธิ์ดังกล่าวนี้มีค่ามากกว่าศูนย์ ซึ่งเป็นบทพิสูจน์ที่สำคัญว่า ชาวนาไทยสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างจากเศรษฐมนุสย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิก อย่างไรก็ตาม งานวิจัยบางเรื่องพบแนวโน้มว่า การสนองตอบของอุปทานข้าวมีค่าลดลงตามกาลเวลา อรรถาธิบายของปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ก็คือ ความร่อยหรอของที่ดินที่จะบุกเบิกใหม่มีมากขึ้น ในสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวไปในทางจูงใจให้ขยายพื้นที่การเพาะปลูกก็มิอาจเป็นไปได้เต็มที่ เนื่องจากที่ดินที่จะบุกเบิกมีน้อยลงนั่นเอง หากการณืเป็นจริงดังที่กล่าวนี้ เราก็อาจกล่าวสรุปเบื้องต้นได้ว่า ชาวนาไทยเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ซึ่งมีพฤติกรรมอันสมเหตุสมผล ดุจดั่งเศรษฐมนุสย์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนีโอคลาสสิกทุกประการ แต่การที่ชาวนาไทยมีแนวโน้มที่จะสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจน้อยลง ก็เป็นเพราะเหตุว่ามีขีดจำกัดทางด้านทรัพยากร (Resource Constraint) นั่นเอง ข้อสรุปดังกล่าวนี้เป็นข้อสรุปเบื้องต้นที่จะต้องทดสอบกันต่อไป

อย่างไรก็ตาม มีข้อพึงสังวรที่ควรจะกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า บรรดาผลงานวิจัยที่ประมวลมานำเสนอในบทความนี้มีความโน้มเอียงที่จะสร้างอคติไปในทางที่เชื่อว่า ชาวนาไทยสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ อคติแห่งความเชื่อดังกล่าวนี้เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า งานวิจัยใดๆที่พบว่ามีการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าวมักจะรายงานผลการประมาณการ แต่งานวิจัยที่ไม่พบปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ อาจมิได้กล่าวพาดพิงถึงเลย เราไม่ทราบว่างานวิจัยในกลุ่มหลังนี้มีมากน้อยเพียงใด และการที่ผู้วิจัยมีแนวโน้มที่จะไม่รายงานผลการประมาณการในเมื่อผลการประมาณการดังกล่าวไม่ตรงต่อการคาดหมายทางทฤษฎีเช่นนี้ ทำให้เรามีข้อสรุปเป็นประการอื่น นอกเสียจากว่า ชาวนาไทยสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ

กระนั้นก็ตาม มีข้อพึงสังเกตที่ควรกล่าวไว้อย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก แม้ว่าผลการศึกษาการสนองตอบของอุปทานข้าวจะบ่งชี้ว่า ชาวนาไทยสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ แต่ความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องนี้ต่อไปยังคงมีอยู่ ทั้งนี้

ไม่เพียงแต่เพื่อทดสอบต่อไปว่า ชาวนาไทยยังคงสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจต่อไปอีกหรือไม่เท่านั้น หากยังต้องค้นหาอีกสืบต่อไปอีกด้วยว่า ขนาดของการสนองตอบดังกล่าวนี้มีมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ปรากฏว่า ผลการประมาณการสัมประสิทธิ์เกี่ยวกับเรื่องนี้มีค่าแตกต่างกันอย่างมาก ดังรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 1 2 และ 3 แล้ว

ประการที่สอง จากการสำรวจผลงานวิชาการเกี่ยวกับเรื่องการสนองตอบของอุปทานข้าวดังที่นำเสนอข้างต้นนี้ ไม่ปรากฏว่ามีงานวิชาการเรื่องใดที่พยายามศึกษาผลกระทบของการจัดเก็บพรีเมียมข้าวที่มีต่อการสนองตอบของอุปทานข้าว ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า การเก็บพรีเมียมข้าวทำให้ผลตอบแทนของการใช้ที่ดินในการเพาะปลูกข้าวต่ำกว่าที่ควรจะเป็น และก่อให้เกิดการกระจายการผลิตทางการเกษตร โดยเกษตรกรใช้ที่ดินในการเพาะปลูกพืชผลอื่นๆ ที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ดังนั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า ภายหลังจากที่มีการจัดเก็บพรีเมียมข้าวมาเป็นเวลากว่าสองทศวรรษ การสนองตอบของอุปทานข้าวมีแนวโน้มลดลงตามกาลเวลา ทั้งนี้เนื่องจากชาวนาได้ละทิ้งหรือลดการเพาะปลูกข้าว โดยใช้ที่ดินไปในการปลูกพืชผลอื่นที่ให้ผลตอบแทนดีกว่าเพิ่มขึ้นนั่นเอง ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่ควรจะต้องติดตามศึกษากันไป

ประการที่สาม แม้ว่าผลการศึกษาการสนองตอบของอุปทานข้าวจะบ่งชี้ว่า ชาวนาสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ แต่กระนั้นก็ตาม ผลการศึกษาเหล่านี้ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยชัดเจนว่า ปัจจัยทางด้านสถาบัน วัฒนธรรม และประเพณี ไม่มีอิทธิพลในการบั่นทอนการสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจของชาวนาไทย และนี่เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะต้องได้มีการศึกษาอย่างลุ่มลึกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวนาไทย ดังที่ *Ganjarerndee (1975 : 178)* ได้ชี้ให้เห็นว่า คำสอนทางพุทธศาสนาอาจมีส่วนทำให้การสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยมีน้อยกว่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเหตุว่า พุทธศาสนาสั่งสอนมิให้มนุษย์สังสมทรัพย์ศฤงคารหรือความมั่งคั่งในรูปแบบต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม *Bell and Tai (1969)* มีความเห็นว่า การวิจัยเพื่อวัดการสนองตอบของอุปทานการผลิตทางการเกษตร ซึ่งมีผู้พยายามประมาณการกันนั้น ล้วนแล้วแต่ไร้ประโยชน์ ทั้งนี้เป็นเพราะความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลสถิติในประเทศด้อยพัฒนา ขีดจำกัดและข้อบกพร่องของเทคนิควิธีการประมาณการ การเลือกใช้ดัชนีที่ไม่สามารถวัดปฏิกริยาของชาวนาผู้ผลิตได้อย่างเที่ยงตรง และความไม่สมจริงของแบบจำลองระบบเศรษฐกิจที่ใช้ในการประมาณการ ผู้วิจัยทั้งสองแสดงความกังขาผลการประมาณการเหล่านี้ โดยเชื่อว่า ชาวนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางสถาบันและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม *Bell and Tai (1969)* ไม่มีผลการประมาณการที่จะมาหักล้างงานวิจัยเหล่านี้ หากแต่ได้แย้งในระดับทฤษฎี สารสำคัญของข้อโต้แย้งนี้ก็คือ เกษตรกรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงราคาได้ดีก็ต่อเมื่อกลไกราคาสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การที่กลไกราคาจะสามารถทำหน้าที่

ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นก็ต่อเมื่อระบบเศรษฐกิจมีลักษณะของการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ (Perfect Competition) ลักษณะการดังกล่าวนี้ห่างไกลจากลักษณะของระบบเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยิ่งไปกว่านั้น ระบบเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีวิลักษณะทางเศรษฐกิจ (Economic Dualism) อย่างเด่นชัด โดยมีทั้งภาคเศรษฐกิจที่รุดหน้าและภาคเศรษฐกิจที่ล่าช้าอยู่ในระบบเศรษฐกิจเดียวกัน กลไกราคายกที่จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในภาคชนบทอันล่าช้า ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุว่า เกษตรกรมิได้มีข่าวสารที่สมบูรณ์เกี่ยวกับภาวะการณ์ในตลาด โดยที่ต้องพึ่งพิงข่าวสารการตลาดจากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีน การที่ชาวนาจะสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของข่าวสารที่ได้รับและประสิทธิภาพในการสื่อข่าวสารของพ่อค้าคนกลาง แต่ประสิทธิภาพในการสื่อข่าวสารก็ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของตลาด หากตลาดยังมีการแข่งขันที่สมบูรณ์มากเพียงใด ประสิทธิภาพในการสื่อข่าวสารก็จะยิ่งมีมากเพียงนั้น

ประเด็นที่ควรกล่าวเน้นก็คือ ในขณะที่สำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ แต่ความข้อนี้หาไม่นัยว่า สำนักเศรษฐศาสตร์อื่นจะมีความเชื่อเช่นนี้มิได้ นักเศรษฐศาสตร์การเมืองและนักเศรษฐศาสตร์สถาบันเพียงบางคนเท่านั้นที่เชื่อว่า ชาวนาไทยไม่สนองตอบหรือไม่สู้สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ จากการสำรวจผลการศึกษาศึกษาการสนองตอบของอุปทานข้าว เราอาจกล่าวสรุปได้ว่า ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์ในสำนักนีโอคลาสสิกสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงในระดับหนึ่งว่า ชาวนาไทยเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ซึ่งต้องตรงตามข้อสมมติทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักนี้ แต่ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงว่าความเห็นของสำนักเศรษฐศาสตร์อื่นในประเด็นเดียวกันนี้ผิดทั้งหมด แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น เราพบว่านักเศรษฐศาสตร์การเมืองและนักเศรษฐศาสตร์สถาบันบางคน ซึ่งเชื่อว่า ชาวนาไทยมิได้สนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นผลจากปัจจัยทางด้านสถาบัน วัฒนธรรม และประเพณีนั้น ไม่เพียงแต่จะยังไม่สามารถเสนอบทพิสูจน์ความเชื่อดังกล่าวนี้เท่านั้น หากทว่ายังไม่มียบทพิสูจน์ที่จะหักล้างความเชื่อของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกอีกด้วย

หากพิจารณาในแง่ของประวัติศาสตร์วิทยาการ เราจะพบว่า นับตั้งแต่ นายเจอร์รี่ เบอร์แมน เริ่มบุกเบิกการศึกษาศึกษาการสนองตอบของอุปทานข้าวในประเทศไทยในปี 2509 เป็นต้นมา วงการศึกษาเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยมีความตื่นตัวในการศึกษาเรื่องนี้เป็นอันมาก พรหมแดนแห่งความรู้ได้ขยายวงกรอบออกไป แม้จะไม่มากนัก โดยที่ผลการศึกษาในระยะหลังๆ เพียงแต่สนับสนุนผลการศึกษานายเบอร์แมนเป็นสำคัญ สิ่งที่น่าทึ่งได้ว่าเป็นความรู้ใหม่ก็คือ ข้อค้นพบที่ว่า การสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยมีแนวโน้มลดลงดังที่ปรากฏใน *Prakongtanapan* (1976) ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาต่อไป มิเพียงเพื่อที่จะดูว่าเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวหรือปรากฏการณ์ถาวรเท่านั้น หากแต่เพื่อที่จะแสวงหาอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์

ดังกล่าวนี้ อีกด้วย แต่ข้อที่น่าเสียดายก็คือ นักเศรษฐศาสตร์รุ่นหลังๆมิได้พยายามเรียนรู้จากนาย เบอร์แมนมากเท่าที่ควร *Behrman (1968)* จึงยังคงเป็นงานที่โดดเด่นในเวทีแห่งประวัติศาสตร์ วิชาการ ไม่เพียงแต่ในด้านความละเอียดอ่อนของแบบจำลองที่นำเสนอเท่านั้น หากยังรวมถึงด้าน ความลุ่มลึกในการวิเคราะห์และความประณีตในการนำเสนอผลการวิเคราะห์อีกด้วย โดยที่งานวิจัย บางเรื่องในระยะหลังกลับทำกันอย่างสุกเอาเผากิน

ดังได้กล่าวแล้วว่า ความสนใจในการศึกษาการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าว ในเมืองไทยเพิ่มขึ้นเป็นอันมากในระยะเวลาเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา คำถามพื้นฐานมีอยู่ว่า เหตุใดนักเศรษฐศาสตร์จึงสนใจศึกษาเรื่องนี้กันอย่างมาก เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับเรื่องนี้มีความสำคัญต่อการเลือกกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไป และต่อ การเลือกกลยุทธ์ในการพัฒนาเกษตรกรรมโดยเฉพาะ การได้เถียงเกี่ยวกับผลดีและผลเสียของ นโยบายพรีเอมิยมข้าวมีส่วนผลักดันให้มีการศึกษาเรื่องนี้อย่างมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าวมีความสำคัญต่อการศึกษาผลกระทบของการจัดเก็บ พรีเอมิยมข้าว กล่าวคือ ทราบเท่าที่อุปทานข้าวส่งออกของไทยมีความยืดหยุ่นต่อราคาน้อยกว่าอสังขัย และ/หรืออุปสงค์ของชาวต่างประเทศในการเสนอซื้อข้าวไทยในตลาดโลกมีความยืดหยุ่นต่อราคา มากกว่าศูนย์ (ไม่คิดเครื่องหมาย) การเก็บพรีเอมิยมข้าวย่อมมีผลในการลดราคาข้าวภายในประเทศ การที่ราคาข้าวภายในประเทศต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ย่อมหมายความว่า สิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจในการ เพาะปลูกข้าวมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากผลตอบแทนจากการเพาะปลูกข้าวมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็นนั่นเอง หากการสนองตอบของอุปทานการผลิตข้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงราคายังมีมากเพียงใด การจัดเก็บพรีเอมิยมข้าวจะยังมีผลให้การผลิตข้าวลดลงมากเพียงนั้น และอาจเป็นเหตุให้เกิดการ กระจายการผลิตทางการเกษตร (Agricultural Diversification) โดยชาวนาหันไปเพาะปลูกพืชผลชนิด อื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ดังนั้น หากอุปทานการผลิตข้าวมีความยืดหยุ่นต่อราคายังมากเพียงใด การเลิกจัดเก็บพรีเอมิยมข้าวจะจูงใจให้มีการผลิตข้าวเพิ่มขึ้นยิ่งมากเพียงนั้น (*Behrman 1968 : 337*)

ตารางที่ 1

ค่าประมาณการความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่ผลิตได้
(Production Response)

ผู้วิเคราะห์	ระยะเวลาแห่งการศึกษา	ค่าประมาณการ	
		ระยะสั้น	ระยะยาว
1. วิรัช อารมย์ดี	2494 – 2508	0.48	-
2. ชัยวัฒน์ คนจริง	2495 – 2509	0.0453	-
3. วีรพงษ์ รามางกูร	2496 – 2512	0.26	-
4. ศิริ การเจริญดี	2503 – 2515	0.1744	0.2067
5. Chung Ming Wong	2594 – 2515	0.4065	0.9110
6. ศรัณย์ วรธนนัจฉริยา	2494 – 2518	0.1880 (โดยตรง)	-
		0.2628 (โดยอ้อม)	-
7. ไชศรี คนจริง	2499 – 2519	0.64	2.67
8. ไชศรี คนจริง	2500 - 2519	0.45	1.51

- ที่มา :
1. <i>Arromdee (1968)</i>	2. <i>Konjing (1970b)</i>
3. <i>Ramangkura (1972)</i>	4. <i>Ganjarerndee (1975)</i>
5. <i>Wong (1978)</i>	6. <i>Wattanutchariya (1978)</i>
7. <i>ไชศรี คนจริง (2522)</i>	8. <i>Konjing (1979)</i>

ตารางที่ 2

ความยืดหยุ่นต่อราคาของปริมาณข้าวที่เสนอขายในตลาด
(Marketed Supply Response)

ผู้วิเคราะห์	ระยะเวลาแห่งการศึกษา	ค่าประมาณการ	
		ระยะสั้น	ระยะยาว
1. J.R. Behrman	2490 – 2505	1.40	1.02
2. อัญชติ อุไรกุล	ไม่ระบุ	0.598 – 2.681	

- ที่มา :
1. <i>Behrman (1968)</i>
2. <i>Ooraikul (1976)</i>

ตารางที่ 4
ความยืดหยุ่นต่อราคาของพื้นที่การเพาะปลูกข้าว
ประมาณการ 2510 – 2523

ภูมิภาค	ในเขตชลประทาน		นอกเขตชลประทาน		รวม	
	ระยะสั้น	ระยะยาว	ระยะสั้น	ระยะยาว	ระยะสั้น	ระยะยาว
ภาคเหนือ	0.18648	0.55137	0.14431*	0.15568	0.14885	0.28351
ภาคกลาง	0.02952*	0.79918	0.04923	1.02370	0.04264	1.07595
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	0.25016	0.96512	0.31572	0.85503	0.29971	0.89703
ภาคใต้	0.08688	0.93519	0.07792*	0.91767	0.08603*	0.86047
ทั่วประเทศ	0.15379	1.39390	0.12524	0.75873	0.13421	0.98661

ที่มา : ศักดิ์ชัย สุวรรณไพบูลย์ (2525)

หมายเหตุ * ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 5

ข้อมูลราคาข้าวที่ใช้ในการประมาณการ
สัมประสิทธิ์การสนองตอบของพื้นที่การเพาะปลูกข้าว

งานวิจัย	ข้อมูลราคาข้าว
1. J.R. Behrman	ดัชนีราคาข้าวสัมพัทธ์ โดยใช้ราคาขายส่ง ณ กรุงเทพฯ ของข้าวเปลือก นาคำทุกเกรดปรับด้วยดัชนีค่าครองชีพของผู้มีเงินได้น้อยในเขต พระนครศรีอยุธยา
2. วิรัช อารมย์ดี	ราคาข้าวเปลือกปรับด้วยดัชนีค่าครองชีพ
3. วีรพงษ์ รามางกูร	ดัชนีราคาข้าวสารปรับด้วย GNP Deflator ปี 2505 = 1.000
4. วีรพงษ์ รามางกูร	ดัชนีราคาข้าวสารปรับด้วย GNP Deflator ปี 2505 = 1.000
5. โอฬาร ไชยประวัติ	ราคาข้าวเปลือกที่คาดว่าจะขายได้ (จนถึงเดือนกรกฎาคม)
6. สมศักดิ์ ประครองธนพันธุ์	ดัชนีราคาข้าวสัมพัทธ์ โดยใช้ราคาขายส่งของข้าวเปลือกชั้นสอง ณ กรุงเทพฯ ถัวเฉลี่ยระหว่างเดือนธันวาคมถึงเมษายน แล้วปรับด้วย ราคาพืชผลที่มีไร่ข้าว
7. ศรัณย์ วรธนัจฉริยา	ราคาข้าวเปลือก
8. พิชัย คณวิชากรณ	ราคาขายส่งถัวเฉลี่ยสำหรับข้าวสารชนิด 5% ณ กรุงเทพฯ ปรับด้วยดัชนี ราคาขายส่ง
9. ศักดิ์ชัย สุวรรณไพบูลย์	ราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้ ปรับด้วยดัชนีราคาผู้บริโภค

ที่มา : ตารางที่ 3

บรรณานุกรม

ก. ภาษาไทย

ใจศรี คนจริง

“นโยบายราคาและการสร้างเสถียรภาพราคาพืชผลไทย”

บทความเสนอต่อที่ประชุมการสัมมนา เนื่องในงานนิทรรศการ โครงการงานรับนโยบาย

รัฐบาล : ปีแห่งชาวนาชาวไร่ ณ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ระหว่างวันที่ 10 – 12 กุมภาพันธ์ 2522.

ศรัณย์ วรรณัจฉริยา

“แบบจำลองสำหรับเศรษฐกิจข้าวไทย : ว่าด้วยนโยบายเกี่ยวกับราคา”

วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ปีที่ 8 เล่มที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2522)

หน้า 41-54.

ศักดิ์ชัย สุวรรณไพบูลย์

“อุปทานการสนองต่อราคาข้าวในประเทศไทย”

วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525

ข. ภาษาอังกฤษ

Arromdee, Virach.

“Economics of Rice Trade Among Countries of South East Asia”.

Ph.D. Thesis, University of Minnesota, 1968.

Arrow, K.J.

Social Choice and Individual Values.

New York : John Wiley and Son, 1951.

Barber, William J.

“Economic Rationality and Behaviour Patterns in an Underdeveloped Area :

A Case Study of African Economic Behaviour in the Rhodesias,”

Economic Development and Cultural Change (April 1960), pp. 237-251.

Becker, G.S.

“Irrational Behaviour and Economic Theory,”

Journal of Political Economy, Vol. LXX, No.1 (February 1962), pp. 1-13.

Behrman, J.R.

“Price Elasticity of the Marketed Surplus of a Subsistence Crop,”

The Journal of Farm Economics, Vol. 48, No.4 (November 1966), pp. 875-893.

Behrman, Jere R.

Supply Response in Underdeveloped Agriculture : A Case Study of Four Major Annual Crops in Thailand, 1937-63.

Amsterdam : North – Holland, 1968.

Bell, Peter, and Janet Tai,

“Markets, Middlemen, and Technology : Agricultural Response in the Dualistic Economies of Southeast Asia”,

Malayan Economic Review, Vol. 14, No. 1 (April 1969), pp. 29-47.

Blaug, Mark.

The Methodology of Economics.

Cambridge University Press, 1980.

Chaipravat, Orarn.

“Aggregate Production Structure of Paddy Cultivation in Thailand : A Time Series Analysis, 1961-1973,”

in Prateep Sondysuvan (ed.), *Finance, Trade and Economic Development in Thailand* (Bangkok : Sompong Press, 1975), pp. 190-205.

El-mir, Mohammed Ragaa Abb-Elfaltah.

“Location Models for the World Rice Industry”.

Ph.D. Dissertation, University of California at Berkeley, 1967.

Ganjarende, Siri.

“A Model of Thailand’s Economy : An Econometric Approach”.

Ph.D. Thesis, Monash University, 1975.

Godelier, Maurice.

Rationality and Irrationality in Economics.

New York : Monthly Review Press, 1972.

Hollis, M. And E.J. Nell,

Rational Economic Man : A Philosophical Critique of Neo-Classical Economics.

Cambridge University Press, 1975.

Kanivichaporn, Pichai.

“An Econometric Study of the Asian Rice Economies (1956-1975)”.

Ph.D. Thesis, University of Pennsylvania, 1979.

Katona, George.

“Rational Behaviour and Economic Behaviour,”

Psychological Review, 60 (1953), pp. 307-318.

Katona, George.

Psychological Economics.

New York : Elsevier, 1975.

Katouzian, Homa.

Ideology and Method in Economics.

London : Macmillan, 1980.

Konjing, Chaiwat [1970a].

"An Analysis of Factors Affecting Price of Rice in Thailand".

M.Sc. Thesis, Michigan State University, 1970.

Konjing, Chaiwat [1970b]

“Demand and Supply of Rice in Thailand”.

Staff Paper No. 3, Department of Agricultural Economics, Faculty of Economics and Business Administration, Kasetsart University (December 1970).

Konjing, Khaisri.

“An Economic Analysis of Reserve Stock Program for Rice in Thailand”,

Faculty of Economics, Thammasat University, mimeograph (May 22, 1979).

Loohawenchit, Chesada.

“A Dynamic Multicrop Model for Thai Agriculture : With Special Reference to the Rice Premium and Agricultural Diversification”.

Ph.D. Dissertation, Princeton University, 1977.

McKenzie, Richard B. and Gordon Tullock,

Modern Political Economy.

New York : McGraw-Hill, 1978.

Mill, John Stuart.

Collected Works : Essays.

Economy and Society, Vol.4. J.M. Robson (ed.) University of Toronto Press. 1967.

Muscat (1966a), Robert J.

Development Strategy in Thailand : A Study of Economic Growth.

New York : Frederick A. Praeger, Publishers, 1966.

Muscat (1966b), Robert J.

“Growth and the Free Market : A Case Study in Thailand”,

The Malayan Economic Review, Vol. 11, No.1 (April , 1966), pp. 114-125.

Ooraikul, Anchalee,

“Price Elasticity of Marketable Surplus of Thai Rice”.

M.Sc. Thesis, Iowa State University, 1976.

Prakongtanapan, Somsak.

“Changes in the Supply Response of Aggregate Rice Output in Thailand”.

M.A. Thesis, University of the Philippines, 1976.

Ramangkura, Virabongsa.

“A Policy Simulation Model for the Development of the Economy of Thailand”.

Ph.D. Dissertation, University of Pennsylvania, 1972.

Ramangkura, Virabongsa.

“The Chulalongkorn Econometric Model”.

Economic Research Unit, Faculty of Economics, Chulalongkorn University
(December 1976).

Silcock, T.H.

“The Rice Premium and Agricultural Diversification,”
in T.H. Silcock (ed.), *Thailand : Social and Economic Studies in Development*.
(Canberra : Australian National University Press, 1967), pp. 231-157.

Silcock, T.H.

The Economic Development of Thai Agriculture.
Canberra : Australian National University Press, 1970.

Simon, Herbert A.

“From Substantive to Procedural Rationality,”
in Spiro J. Latsis (ed.), *Method and Appraisal in Economics*
(Cambridge University Press, 1976), pp. 129-148.

Skinner, B.F.

Beyond Dignity and Freedom.
New York : Bantam/Vintage Books, 1972.

Skinner, B.F.

About Behaviouralism.
New York : Alfred A. Knopf, Inc., 1974.

Tolley, George S., *et. al.*,

Agricultural Policies and the Developing Countries.
Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1982.

Tsujii, Hiroshi.

“An Econometric Study of Effects of National Rice Policies and the Green
Revolution on National Rice Economies and International Trade Among Less
Developed and Developed Countries : With Special Reference to Thailand,
Indonesia, Japan, and the United States”.
Ph.D. Thesis, University of Illinois, 1973.

Von Mises, Ludwig.

The Ultimate Foundations of Economic Science : An Essay on Method.
Princeton, N.J. : D. Van Nostrand Co. Inc., 1962.

Wattanuchariya, Sarun.

“Demand and Supply Analysis of Rice Production in Thailand”.

Ph.D. Dissertation, Texas A & M University, 1978.

Wong, Chung Ming

“A Model of the Rice Economy of Thailand”.

Ph.D. Thesis, University of Chicago, 1976.

Wong, Chung Ming.

“A Model for Evaluating the Effects of Thai Government Taxation of Rice Exports on Trade and Welfare,”

American Journal of Agricultural Economics, Vol. LX, No. 1 (1978), pp. 65-73.